

GATT VE URUGUAY-RAUNT: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN DÜNYA TİCARETİNDEKİ YAPISAL BAĞIMLILIKLARININ ARTMASI

Yrd. Doç. Dr. Zeki KARTAL¹

Özet

Bu makalenin problem alanını dünya pazarı ile bu pazarda ticaretin büyük bölümünü düzenleyen GATT ve Uruguay-Raunt'u oluşturdu. Bu alanın aktörleri olarak da sanayi ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler seçildi. Çalışma açısından anlamlı bulunan sorular şöyle formüle edildi: GATT ve Uruguay-Raunt dünya pazarında gelişmekte olan ülkelerin bağımlılığını arttırdı mı yoksa azalttı mı? GATT ve Uruguay-Raunt'un kazananları ve kaybedenleri kimlerdir?

Yukarıdaki sorulara şu metot izlenerek cevap arandı: Öncelikle GATT'in oluşumu, prensipleri ve Uruguay-Raunt tetkik edildi. Bu yapılırken özellikle sanayi ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilere göz atıldı. Daha sonra da Uruguay-Raunt'un sonuçları irdelendi. Bu makalede Uruguay-Raunt'un yapıldığı dönemde (1994) yayınlanan kaynaklar kullanıldı. Ana veriler, genellikle GATT'in ve Uruguay-Raunt'un hükümlerinden oluştu.

Sonuç olarak, dünya pazarında GATT ve Uruguay-Raunt'un getirdiği yükü, gelişmekte olan ülkelerin ve tek tek ülkeler açısından bakıldığında ise yoksul kesimlerin taşıdığı görüldü.

Anahtar kavramlar: GATT, Uruguay-Raunt, Gelişmekte Olan Ülkeler

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi
E-Posta: zkartal@ogu.edu.tr

GATT and URUGUAY-ROUND: INCREASING STRUCTURAL DEPENDENCE of DEVELOPING COUNTRIES in WORLD TRADE

Abstract

The subject of this article was the world market along with GATT and Uruguay-Round that regulated trade in this market. The industrialized and developing countries were selected as the actors for the analysis. The research questions for the study were as follows: Did formation of GATT, its principles, and Uruguay-Round increase or decrease the dependency of developing countries in the world market? Who were the winners and looser of GATT and Uruguay-Round?

The above questions were addressed by using the method as follows: First, formation of GATT, its principles, and Uruguay-Round were analyzed. During the analysis, the relationship between the industrialized countries and developing countries were considered. Second, the results of Uruguay-Round were explored. The research used the articles published just after Uruguay-Round (1994). Basic data derived from the articles of GATT and Uruguay-Round.

As a result, the research found that the burden of GATT and Uruguay-Round was put on poor countries and poor people in both developing and industrialized countries.

Key Words: *GATT, Uruguay-Raunt, Developing Countries*

Giriş

15 Nisan 1994 Merakeş’de (Fas) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması GATT’ın 8. raundunda sonuç bildirgesi 120 ülke tarafından imzalanmıştır. 22000 sayfadan oluşan sözleşme katalogu bundan sonra dünya ticaretinin büyük bir bölümünü düzenlemektedir. Burada Doğu Bloğu’nun çökmesi de göze çarpmaktadır: Rusya ve Çin’in GATT’a alınması daha doğrusu yeniden alınması gündeme gelmiştir.

Bu makalenin amacı, GATT’ın oluşumunu ve prensiplerini, ilk yedi raundu fakat özellikle de sekizinci raunt olan Uruguay-Raunt’u incelemektir. Bunu yaparken dünya ticaretinin yapısı, burada tek tek ülkelerin çıkarları ve bu çıkarların hayata geçirilmesi açıklanmaktadır. Özel bir ağırlık sanayi ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilere verilmektedir. Bu kendisini, ticaret ilişkilerini stratejik olarak kendi yararına şekillendirerek hegomonik ekonominin daimi olan çabasında ifade etmektedir. O halde sorun, GATT kurallarını ve sözleşmesini açıklamak ve kapsamlı bir ilişkiyi ortaya koymak olmaktadır. GATT’ın ekonomik – liberal temel düşüncelerini kendisiyle sürekli ters düşen gerçeklikle yüzleştirmek için, bu ilişkinin açıklanması gerekli görünmektedir. İlk önce GATT ileri sürüldüğü gibi öyle liberal görünmemektedir. Doğrusu liberalizmin ve proteksiyonizmin pürüzleri giderilmiş bir sistemi durumundadır: Nerede dominant ülkelerin çıkarları tehdit ediliyorsa, orada korumacı olmaktadır.

İkinci olarak liberalizm tarafından öyle gösteriliyor ki, sanki ticaretin liberalleşmesi herkes için refahı gerçekleştirmektedir. Gerçekten de hadise, eşit olmayan partnerlerdir, bunun sonucunda çok azı zengin ve büyük bir çoğunluğu yoksuldu.

Yukarıdaki açılımlardan hareketle “GATT ve DTÖ’nün kaybedenleri ve kazananları kimlerdir?” sorusu bu makalede anlam kazanmaktadır.

Birçok boyut çalışmada zorunlu olarak dikkate alınmadan kalsa da, yukarıdaki iddialar bu çalışma çerçevesinde kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

1.GATT Prensiplerinin Oluşumu

1.1. Savaş Sonrası İçin Yeni Bir Dünya Ekonomisi Düzeni

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru ve bitiminden kısa bir süre sonra Amerika Birleşik Devletleri tarafından Birleşmiş Milletler çerçevesinde dünya ekonomisinin yeni kurallarını oluşturmak için bir dizi inisiyatif başlatıldı. İstikrarlı bir serbest ticaret düzeni elde etmek arzusunda olundu. Bunun iki savaş arasındaki gibi ticaret savaşlı bir dünya ekonomik krizinin, para istikrarsızlığının ve kitle işsizliğinin ortaya çıkmasını önlemesi gerekiyordu.

Avrupalı rakipleri yıkımın sonuçları altında inerken, Amerika Birleşik Devletleri ikinci dünya savaşı çerçevesi içinde politik ve ekonomik bir dünya gücü olarak ortaya çıktı. Bir serbest ticaret sistemi Amerika Birleşik Devletleri’nin çıkarılmaydı, çünkü bu şekilde daha iyi rekabet avantajı gerçekleştirebilir ve sermaye fazlası kullanılabilir daha doğrusu yatırımları uyartabilirdi.

Eğer uluslararası iş bölümü çerçevesinde her ülke karşılaştırmalı biçimde en ucuz ürünü üretebiliyorsa, ekonomi liberalizmi tarafından, dünya çapında en büyük refaha ulaşılması, argümanlaştırıldı. Dış ticaret sınırlamalarının her biçiminin (örneğin; gümrükler veya ithalat yasaklaması gibi) uygun üreten satıcıyı ve bunla da bütün sistemin etkisini zarara uğrattığı söylendi.

Bu görünürde akla yakın fakat güç konsantrasyonunu pazarlara soyutlayan öğretinin dünya ekonomisinin gelişimi ve sanayi ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler arası ilişkiler için kapsamlı sonuçları olması gerekmektedir.

Dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması parolası altında, istihdamın teşviki ve ekonomik büyüme için önce 1944 yılında Bretton Woods’daki Birleşmiş Milletler Konferansı’nda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’nın (Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası IBRD) kuruluşuna karar verildi. IMF’nin para politikası alanında uluslararası kooperasyonu, para istikrarının güvencesini ve mali operasyonları teşvik ve kısa vadeli ödemeler bilançosu problemi olan ülkeleri kredilerle desteklemesi gerekiyordu.

Kardeş organizasyon Dünya Bankası’nın özel dış yatırımlar için tamamlayan, istikrarlı ve cazip bir çerçeve oluşturması gerekiyordu. Dünya Bankası savaş sonrası dönemin başlarında kendisini uzun vadeli kredilerin verilmesi ile Batı Avrupa’nın yeniden yapılandırılmasına vakfederken, bu taahhüdünü 1950’den itibaren geliştirmekte olan ülkelerde batılı gelişme politikalarının hayata geçirilmesine kaydırdı.

Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile ilişkili olarak hegomonik güç ABD’nin para birimi uluslararası anapara oldu. İki organizasyonun da ilerde gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarında önemli rol oynaması istendi.

Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın finans alanındaki faaliyetleri GATT'ın sınır ötesi mal hareketleri için yetkisiyle tamamlandı. Bu 30.10.1947 tarihinde Cenevre' de imzalandı. Aslında GATT planlanan "Uluslararası Ticaret Örgütü" çerçevesinde yalnızca kapsamlı bir uzlaşma yolunda kararlaştırılmıştı. Bunun 1948 yılında Havana'daki Birleşmiş Milletler Konferansı (Uluslararası Ticaret ve Kalkınma Konferansı) kararı ile tesis edilmesi istendi. Fakat düşünüleceği üzere Amerika Birleşik Devletleri Havana Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesini engelledi.

Uluslararası Ticaret Örgütü yetkilerinin, özellikle de rekabet düzeyinin uygulanması ile hâkimiyetlerinin sınırlanabileceğinden çekinildi². Sonunda Uluslararası Ticaret Örgütü'nün sadece dördüncü bölümü yani GATT 1.1.1948 tarihinde yürürlüğe girdi. Önce yalnızca sözleşmeyi imzalayan 28 ülkeyi kapsadı, fakat devamlı büyüdü. Uluslararası Ticaret Örgütü-Sözleşmesi gelişmekte olan ülkeleri teşviki için maddeler içerirken, bunlar GATT-Sözleşmesi'nde bağlayıcı bir şekilde zikredilmedi.

Dünya pazarında tam rekabet altında, tam istihdamın, doğal kaynakların tam kullanımının, üretimin artırılmasının ve en sonunda yaşam standartlarının yükseltilmesinin sağlanması isteniyordu. "Gelişmekte Olan Ülkeler-Sanayi Ülkeleri Kalkınma Politikası Dengesi", "uluslararası rekabet kontrolü ve ticaret politikasının sosyal çevresel yükümlülüğü" ile uluslararası rekabette üretim faktörlerinin nispeten uygun dağıtım teorisi taban tabana zıt olmaktadır.

Gerçekten dünya üretiminde yeni oluşturulan kurumlar çerçevesinde hızlı ve bugünkü kadar görülmemiş bir artış oldu. Hatta dünya ticareti aynı zamanda daha kuvvetli artış gösterdi ve hacmini 50'li yılların başından 80'li yılların ortasına kadar 10 katına çıkardı. Bu arada gelişmekte olan ülkelerin payı 1950'de %30'un üstünden, 1955'te %25'e düştü³. Dünya nüfusunun en yoksul ve en zengin beşte biri arasındaki ölçülen zenginliğin oranı 1960 ile 1991 arasında 1/30'dan 1/61'e kaydı.

Bu beşte birin payı 1991 yılında dünya ekonomisi göstergelerinin yanında aşağıdaki gibi gözükmektedir:

<u>En zengin beşte bir</u>	<u>En fakir beşte bir</u>
Gayri safi milli hâsıla %1,4	%84,7
Dünya ticareti %0,9	%84,2
Yurtiçi tasarruf mevduatı %0,7	%85,5
Yurtiçi yatırım %0,9	%85

² Michael Windfur, "Startschuss für die WTO, Die Internationalisierung des Welthandels", in: **Blätter des IZ3W**, Juni 1995, S. 12–15

³ Folker Fröbel-Jürgen Heinrichs-Otto Kreye, "Die entwicklungslande in der internationalen arbeitsteilung" in: **Alt Vater u.a (Hg): Die Armut der Nation**, 1987, S.92–101

En zengin beşte bir enerjinin %70'ni, metalin %75'ni ve kerestenin %85'ni kullanmaktadır⁴.

Dünya ticaretinin çok büyük bir kısmı sanayi ülkeleri arasında gerçekleşmektedir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaretin onların toplam ticaretindeki payı çok küçük olmaktadır. Diğer taraftan bu gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünü oluşturmaktadır, yani bunlar kendi aralarında çok az mübadele yapmaktadırlar. Bunun üzerine bir de ürün yapısı gelmektedir: Sanayi ülkeleri ağırlıklı olarak mamul mal ticareti yaparken, gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu hammadde ve diğer birincil ürün ihracatına ve sanayi ürünlerinin ithalatına sıkı bir şekilde bağımlıdırlar. Kaldı ki, bu hammaddelerin işletilmesi, tropik tarım ürünlerinin üretimi ve bunların pazarlanması genellikle kendi ellerinde bulunmamaktadır. Birincil ürünlere olan aşırı bağımlılık özellikle üzücüdür, çünkü bunların fiyatları uzun vadede çok düşmüştür (İthalat ve ihracat oranlarının kötüleşmesi).

80'li yılların sonunda dünya ürün ticaretinin %90'ını, en azından talebe göre, GATT- hükümleri doğrultusunda yapılmıştır.

1.2. GATT'ın Organizasyonu

GATT Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın aksine Birleşmiş Milletler özel organizasyon statüsüne sahip olmayıp, yalnızca çok taraflı bir sözleşme statüsüne sahip oldu. Fakat Cenevre'de bir GATT sekreteryası oluşturuldu. Bunun fonksiyonu, koordine etmek, hazırlamak ve gözlemek, ancak hiçbir suretle yetkisi bulunmamaktaydı. En yüksek organ, sözleşme taraftarlarının (yetkili bakan tarafından temsil edilir) yıllık toplandığı ve her ülkenin bir oyu olduğu genel meclistir. Ara sıra buna ek olarak genel meclisi hazırlaması istenen sözleşme taraftarlarının bir konseyi de oluşturuldu.

Tüm GATT organlarının ana ödevi, GATT enstrümanları çerçevesinde yani sözleşme tarafları arasındaki müzakere rauntları çerçevesinde GATT-Prensipleri'ni uygulamaktan oluşmaktadır. 1947–1994 yılları arasında bu tür müzakere–rauntlarından sekiz tane yapıldı. Uruguay–Raundu diye adlandırılan son raunt GATT'ın kuruluşundan beri en önemlisiydi. “Bir ülke bir oy” hükmü var olmasına ve kararların önemine göre basit çoğunluk, üçte iki çoğunluk veya oy birliği talep edilmesine rağmen bir devletin müzakere gücü kendi pazarının büyüklüğünden ve kendi firmalarının pazar gücünden ileri gelmekteydi. Bunun politik anlamı, Amerika Birleşik Devletleri'ne veya Avrupa Topluluğu'na karşı etkili kararlar alınamamasıydı. İkili veya çok taraflı sözleşmelerde yapılmaktaydı. Bu suretle genel bir konses talep edilmiyordu ve kısmen kuvvetli bir şekilde GATT-Prensipleri ile çelişkiye düşülmekteydi. (Örneğin: tekstil ve tarım alanında)

1.3. GATT Prensipleri

1.3.1. Ticaret Engellerinin Kaldırılması (Liberalleşme)

Liberal dış ticaret teorisine göre GATT'ın ana hedeflerinden bir tanesi, ticaret sınırlayıcı daha doğrusu dünya pazarını deforme edici engellerin ortadan kaldırılması idi.

⁴ Susan George, “Nach dem Scheitern des Liberalismus, Für eine radikale Veraenderung der internationalen Wirtschaftsordnung”, in: **Le Monde Diplomatique (als deutschsprachige Beilage der taz)**, Juli 1995, S. 10–11

Tarife dışı engellerin, gümrüklere dönüştürülmesi (tarifeleştirilmesi) ve bunun da müzakere raundu çerçevesinde düşürülmesi ya da ortadan kaldırılması istenmekteydi. Gerçekten gümrükler, sanayi ülkelerinin ağırlıkla kendi aralarında mübadele ettikleri mallarda (işlenmiş sanayi ürünleri) ve bağımlı oldukları veya bizzat kendilerinin üretmedikleri mallarda (hammadde ve tropikal ürünler) kuvvetli bir şekilde düşürüldü.

Fakat gelişmekte olan ülkelerin tekstil ve işlenmiş birincil ürünler gibi (örneğin kavrulmamış kahve yerine kavrulmuş kahve) ürünlerinde, sanayi ülkeler daha önce olduğu gibi ağır ticaret engelleri koymaktaydı (Örneğin; yüksek gümrükler, ithalat kotaları, gümrük artırımı, işlenmemiş ürünler karşısında işlenmiş birincil ürünlere).

Dünya Bankası hesaplamalarına göre 1992 yılında OECD ülkelerinin gelişmekte olan ülkelere yaptığı ithalatın %18'i tarife dışı engellerle karşılaşmaktaydı, bunun karşısında sanayi ülkelerinden yapılan ithalatın yalnızca %10,9'u bundan etkilenmekteydi. Aslında bu gelişmekte olan ülkelere tekstil ve giyim eşyasına karşı aşırı engellemeleri açıklamaktadır⁵.

1.3.2. En Çok Kayrılan Ülke Hükümü ve Yerli muamelesi

En çok kayrılan ülke hükümü, bir sözleşme taraftarı diğer birine ticaret ayrıcalığı tanıdığına diğer tüm sözleşme taraftarlarına da sınırsızca tanımak zorundadır. Demek ki tüm ticaret partnerlerine aynı davranılması istenmektedir, burada çok taraflılık prensibi de muhafaza edilmektedir. Bu şu anlama gelmektedir: Geniş ölçüde sonuçlar elde etmek ve zayıf sözleşme taraftarlarının pozisyonlarını güçlendirmek için, müzakereleri ikili güç ilişkilerinden çıkarmak gerekmektedir.

En çok kayrılan ülke hükümünü tamamlayan, yerli ve yabancı sözleşme ülkeleri firmalarının eşit muamelesinde ikinci ayrımcılık yapılmaz.

Fakat özel sözleşme, GATT'ın belirli alanlarının dikkate alınmaması, güç politikaları ve açık kural ihlalleri en çok kayrılan ülke hükümünü ve çok taraflılık düşüncelerini delmektedir.

1.3.3. Karşılıklılık

Savunma ve karşı önlemlerin kısıtlayıcı bir ölçüyle sınırlandırıldığı gibi, karşılıklılık prensibi ticari tavizleri sözleşme partnerlerinin aynı değerinde ödünlerine bağlıyor.

1996'da GATT' a ilave edilen IV. Bölümde her ne kadar gelişmekte olan ülkelere karşı imtiyazlarda karşılıksızlığın imkânı kabul edilse de, fakat bu tür imtiyazlar için yükümlülük kaleme alınmamıştır⁶.

Dürüst olmayan ticaret partnerlerine karşı ceza eylemleri daha çok anlam kazandı.

Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ticaret kanununun adı kötüye çıkmış bölümü "Süper 301" ve Avrupa topluluğu tarafından geliştirilen "Yeni Enstrümanlar" katıksız güç politikalarının araçları olarak hizmet vermekteler⁷.

⁵ Patrik Low -Alexander Yeats, "Nontariff Measures and Developing Countries: Has the Uruguay Round Leveled the Playing Field?", in: **The World Economy**, Vol.18, No. 1, January 1995, S. 51-69

⁶ Benno Engels, "Der Beitrag des GATT zur Entwicklung der Nord-Süd-Beziehungen", in: **Nord-Süd-aktuell** Nr.1/1991, S.103-111

1.4. GATT Prensiplerinin İstisnaları

1.4.1. Koruma Şartı

Sözleşme metni aşırı ithalattan dolayı herhangi bir sektörün ciddi bir şekilde tehdit edildiği durumda, ithalat ülkesine zaman zaman ek gümrükler koymasına veya niceliksel olarak ithalatı sınırlamasına izin vermektedir. Doğrusu bu önlemlerin sözleşmeyi imzalamış hiçbir ülkeyi dışlamasına izin verilmemektedir ve başka bir dengeleme zorunlu kılınmaktadır. Bu dengeleme kuralı ve kendi sanayilerinin zayıflığının uygulama ile bağlantılı itirafı nedeniyle bu şart sürekli artarak cazibesini kaybetmiştir.

1.4.2. Damping ve Telafi Edici Gümrük Resmi

Damping karşı önlemler ve telafi edici gümrük resimlerinin kaldırılması çok popüler olmuştu. GATT bununla, yabancı hükümetlerin güvenli olmayan ticaret faaliyetlerine karşı etki yapmaya izin vermektedir. Burada bir malın ihracat fiyatının yurt içi fiyatının altında olması damping olarak sayılmaktadır. Burada dikkat çekici olan şey, açık bir şekilde daha çok serbest ticaretten konuşan devletler (ABD, AB, Avustralya, Kanada) daha çok anti-damping önlemleri almaktalar ve kısmen bu ülkeler (AB-Ülkeleri ve ABD) üstüne üstlük sıkça damping yapmakla suçlanmaktadırlar⁸.

1.4.3. Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri

Gümrük birlikleri ve serbest ticaret bölgeleri (bunlar mutlaka ortak dış gümrüklere sahip değillerdir.) 24. maddeye göre 1. maddeden (en çok kayırlan) bağımsızlaştırılabilirler. Aslında birleşmenin ticaret ve ekonomik büyüme için itişe yol açacağından hareket edilmiştir. Bu arada bu tezin çok tartışmalı olduğunu söylemek gerekmektedir. Acaba dünya ticaretine stratejik olarak alternatif bloklar mı oluşturulmalı? Acaba bunlar her şeyden önce ticaret yaratıcı etkiden çok ticareti saptırıcı etkiler mi yapar? (gelişmekte olan ülkelerin ayrıma tabi tutulması gibi) kafalarda soru işareti oluşturmaktadır. Bununla ilintili olarak şu soruyu da sormak gerekmektedir; acaba dünya ekonomisine artan bir şekilde ticaret blokları (yani ABD/NAFTA, BRD/AB ve Japonya) tarafından hep beraber mi hükmedilecek yoksa üçlü blok arasındaki keskinleşmiş ticaret savaşı riski tehdit mi oluşturacak? Demek ki, acaba dünya ekonomisi geniş anlamda küreselleşti mi yoksa aslında yalnızca bloklar içinde ağlar mı kuruldu?⁹

⁷ Benno Engels, "Das GATT und die Entwicklungslaender", in: **Dieter Nohlen (Hg): Jahrbuch Dritte Welt 1995**, München 1994, S.30–46

⁸ Patrik Low-Alexander Yeats, "Nontariff Measures and Developing Countries: **Economy** Has the Uruguay Round Leveled the Playing Field?", in: **The World**, Vol.18, No. 1, January 1995, S. 51–69

⁹ Jörg Huffschmid, "Globalisierung oder Blockbildung ? Zur Struktur kapitalistischer Internationalisierung", in: **Blätter für deutsche und internationale Politik**, Heft 8/1994, S. 1008 – 1013 auch Dieter Senghaas, "Die ungleiche Partner der Triade, USA-Japan-Deutschland", in: **Blätter für deutsche und internationale Politik**, Heft 9/1993, S. 1080–1085; Elmar Altvater, "Wettlauf ohne Sieger, Politische Gestaltung im Zeitalter der Geo Ökonomie", in: **Blätter für deutsche und internationale Politik**, Heft 2/1995, 192–202; Georg Koopmann, "Regionale Zusammenschlüsse und das GATT", in: **Nord-Süd-aktuell**, 1/94, S. 131–137

1.4.4.Genel İstisnalar

Eğer kamusal güvenliği, ahlaki veya insanların yaşam ve sağlıklarını bir ülkenin bitkilerini ve hayvanlarını mutlaka korumak gerekiyorsa (sıhhi ve bitkisel sıhhi önlemler), o zaman istisnai olarak ticaret sınırlayıcı önlemlere izin verilmektedir.

Diğer bir istisna da “feragat etmektir”. Özel durumlar öne sürüldüğünde ve üçte iki çoğunluk izin verdiğinde sözleşme taraflarından biri daha sonra liberalleşme sorumluluklarından kurtarılabilir.

Örneğin böylesi bir feragat etme ABD’yi 1955 yılında özellikle şeker ve süt ithalatını miktar olarak sınırlamaya sevk etmişti. ABD bu istisnai kuralı bugünde talep etmektedir¹⁰.

1.4.5.GATT’ın Uruguay-Raunt’a Kadar Gelişimi

İlk yedi raunttaki müzakereler iki döneme ayrılmaktadır: İlk kısmen materyal gümrük indirimleri dönemi ikincisi de fordizmin ekonomik büyüme ve refah çerçevesinde sözleşme taraflarının üyeliği olmaktadır. Fordizmin zor yılların ortasında krize girmesiyle GATT iki açıdan baskı altına girmişti. Birincisi merkezde durgunluk ve artan bir işsizlik ikincisi ise bazı gelişmekte olan ülkelerin keskin rekabeti olmuştu. Bu GATT disiplininin kaybolmasına ve artan bir korumacılığa yol açmıştı: GATT kurallarının doğrudan delinmediği yerde, artarak sözleşme dışı ticaret engelli ve özel sözleşmeler oluştu.

Zaman zaman gelişmekte olan ülkelerin GATT’daki pozisyonları da güçlenmiştir. GATT’ın tek taraflı olarak gelişmiş sanayi ülkelerinin menfaatlerine yönelmesi, gelişmekte olan ülkelerin 60’lı yıllarda Birleşmiş Milletler’de “Ticaret ve Gelişme için Konferans” (UNCTAD) kurulması insiyatifine yol açmıştı.

“Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı” Kuzey ve Güney arasındaki ticaret ve gelişme farkını dengelemek için sürekli diyalog kurulu olarak kurulmuştu. “Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı” kuruluşunda 77’ler grubu (Bu resmi olarak 1967 yılında Cezayir’ de kurulmuştu. 1982 yılından beri 125 gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır.) büyük bir paya sahip olmuştu. “Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı”nın hiçbir zaman karar verme gücü yoktu, ama örgütün kararları - bunlar her şeyden önce irade beyanlarıydı - sanayi ülkelerinin resmi bildirimlerinde de sıkça dikkate alındı veya direkt alındı. Bu nedenle örgüt ve 77’ler Grubu müzakerelerde şüphesiz bir ağırlık kazanmıştı¹¹.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı’nın en önemli amacı özellikle hammadde fiyatlarını fiyat düşüşlerine karşı güvenceye alan bir yenedünya düzeni kurmaktı. Gelişmekte olan ülkelerin zaman zaman artan (80’li yıllarda tekrar düşen) baskısı, GATT’da gelişmekte olan ülkeler için belirli özel düzenlemelerin alınmasına yol açmıştı.

Kennedy–Raunt (1964–1967) ile GATT’a bölüm ilave edilmişti. Bu bölüm gelişmekte olan ülkelerin durumlarına ilişkin temeli olmayan açıklamalar ve taviz olarak

¹⁰ GATT-General Agreement on Tariffs and Trade, **Briefing**, 5/90, S. 6

¹¹ Asit Datta, **Welthandel und Welthunger**”, **aktualisierte Neuausgabe**, München, 1993

yalnızca sanayi ülkeleri tarafından onlara verilen ticari kolaylıklar olmuştur. Karşılıklılık sorumluluğundan muaf tutma imkânı içermektedir.

Buna karşın Tokyo-Raunt göreceli olarak önemli bir bölüm sağladı. Akit taraflar “en çok kayrılan prensibinden sapma” altında gelişmekte olan ülkelere farklı ve tercihli muamele sağlarken, yetki sınırlandırılması ile “karşılıklılık dışı prensibi” kuvvetlendirildi. Burada öncelikli olarak konu edilen şey şunlardır: _gümrük tercihleri (sanayi ülkelerinin genel tercih sistemi), _gelişmekte olan ülkeler karşısında tarife dışı ticaret engellerinde farklılaşma ve _gelişmekte olan ülkelerin GATT’ın en çok kayrılan prensibi ile çelişkili olan bölgesel ve bölge dışı entegrasyon çabaları¹². Derecelendirme koşulu ile eş zamanlı sınıflandırma itiraz noktasını oluşturdu. Bu arayışı kapatan gelişmekte olan ülkeler karşısında (kuvvetli zayıflar) tavizlerin geri çekilmesini öngörmektedir.

Tokyo-Raunt 1982 ye kadar ortalama olarak gümrüklerin %38 düşürülmesinde de anlaşmıştı. Gelişmekte olan ülkelere karşı haksızlığı azaltmak için işlenmiş birincil ürünler karşısında gümrük artışının azaltılması gerekmektedir.

Fakat tüm bu önlemler ve tavizler tarife dışı ticaret engellerinin yıkıcı bir şekilde kullanımı veya önemli ticaret alanlarının kapsam dışı bırakılması ile budanmıştır. Örnek olarak dünya tekstil anlaşması (çok elyaflılar anlaşması) verilebilir: bu anlaşma önemli üretici ve tüketici ülkeler arasındaki tekstil ve giyim ticaretini miktar sınırlamaları ile düzenlemektedir ve böylece gelişmiş sanayi ülkelerinin rekabette zayıf firmalarını geliştirmekte olan ülkelerin satıcılarından korumaktadır. Bu 1962 de ilk defa yayınlandı ve 1974 ile 1986 da da yeniden düzenlendi. 70’li yıllarda gelişmekte olan birçok ülke sanayileşmelerini ve askeri harcamalarını finanse etmek için gelişmiş sanayi ülkelerine borçlandılar. Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin Ronald Reagan’ın başkanlığı altında uyguladığı iktisadi ve askeri politikalar sonucu, 80’li yılların başında borçlanma kesin olarak borç krizine dönüşmüştü. Bu durum borçlu ülkeleri borç servislerini ödemek için şiddetli bir şekilde döviz kazanmaya zorlamıştı. IMF ve Dünya Bankası’nın yönetimi altında bağımsız gelişme ve ithal ikameci yaklaşımlar durduruldu ve ekonomi dünya pazarının gerekliliklerine ve transnasyonal firmaların arzularına teslim edildi¹³. Yapısal uyum programları ile galip neo-liberalizasyon başladı. Kapsamlı özelleştirmeler, dış ticaretin liberalleştirilmesine ve sosyal yardımların azaltılmasına başlandı. Sonuçları ise geniş halk yığınlarının daha çok yoksulluğu, daha az kendi kendine gıda maddelerini sağlama, yeni borçlanma ile döviz sağlamak için ana mallarda ihracat atağı ve bundan kaynaklanan fiyat düşmesi arasında bir yarış olmaktadır (Ticaret hadlerinin kötüleşmesi).

Tarife dışı engellerin birden bire artması sanayi ülkelerinin büyük pazarlarında döviz sağlanmasını daha da sınırlandırmaktadır.

2. Uruguay-Raunt’un Gelişimi

Bu ilk şartlar gelişmekte olan ülkelerin GATT içerisinde çözilemeyen problemlerin öncelikli çözümüne karşı kuvvetli bir ilgisini açıklamaktadır (Örneğin: GATT

¹² Benno Engels, “Das GATT und die Entwicklungslaender”, in: **Dieter Nohlen (Hg): Jahrbuch Dritte Welt 1995**, München 1994, S.30–46

¹³ Susan George, “Nach dem Scheitern des Liberalismus, Für eine radikale Veraenderung der internationalen Wirtschaftsordnung”, in: **Le Monde Diplomatique (als deutschsprachige Beilage der taz)**, Juli 1995, S. 10–11

disiplini tarife dışı engeller gümrük indirimi ve çok elyaflılar anlaşması gibi). Fakat sanayileşmiş ülkeler bu alandaki pratiklerinden kolayca vazgeçmeye hazır değillerdi. Yeni konulardaki tavizlere nispetle daha çok birikmiş müzakereler için tavizler yapılmaktaydı.

Aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler içerisinde artan bir farklılaşma buna ilaveten artan ahenksiz müzakere pozisyonları ve çıkarlarının sonuç olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Sanayi ülkeleri kendileri için bazı stratejik önemli alanları GATT'a eklemeye büyük ilgi duymaktaydı. Keza bu da güçlü bir karşıtlığa yol açmıştı.

Sırasıyla 23 ülke (bunlar arasında Brezilya, Meksika ve Hindistan) ortak bir kararla yeni bir müzakere raundunun kabul edilmesine itiraz ettiler. Ayrıca bunlar her şeyden önce müzakerelerdeki hizmet-ticareti ve fikri mülkiyetin korunması için düzenlemelere diğer taraftan yatırım şartları gibi yeni alanların kabulüne karşı itiraz ettiler. Öncelikle liberalizmin genişlemesiyle iktisat politikasının birçok alanı üzerinde özerkliği kaybetmekten, müzakerelerle başka alanlarda bunlara denk düşen karşılıkları alamamaktan aynı zamanda 1979'daki son GATT raunt'unun (Tokyo-Raunt) sonuçları, özellikle gelişmekte olan ülkelere vaat edilen liberalleşmeler sanayi ülkeleri tarafından gerçekleştirilmedi¹⁴.

Diğer bir endişe, gerçekten yapılan tavizlerin erozyonuydu (Örneğin; gelişmekte olan ülkelerin en yoksullarına tanınan imtiyazların sınırlanması gibi).

Sonunda gerek yeni konular Uruguay Raunt'una entegre edildi, gerekse de tarım ve tekstil/giyim gibi uzun süre dışarıda kalmış olan alanlar yeniden entegre edildi. Hizmet sektörü için müzakere grubu ürün alanlarının dışında şekli bir statü kazandı.

Uruguay-Raunt şu şekilde organize edildi: En tepede ticaret müzakere komitesi (Trade Negotiations committee) bulunmaktadır. Bu üç müzakere grubunu kapsamaktadır a) Denetim organı için (Surveillance Body) b) Hizmet sektörü için (Group of Negotiations on Services) ve c) Ürün için (Group of Negotiations on Goods) "c" grubunun gümrük tarifesi konuları için tekrar 14 alt grubu bulunmaktadır. Tarife dışı ticaret engelleri (Nontariff Measures), ham maddeler (Natural Resource- Based Product), tekstil ve giyim(Textiles and Clothing), tarım (Agriculture), GATT kalemlerinin denetimi (Review of GATT articles), özel sözleşme (MIN Agreements), koruma önlemleri (Safeguards), fikri mülkiyetin korunması (TRIPs), subvansiyonlar (Subsidies), yatırım sorunları (TRIMs), anlaşmazlık tahkimi süreci (Dispute Settlement) ve GATT'ın etkinliği (Functioning of the GATT system)¹⁵ - Bu arada 14 ürün alt grubu 7'ye özetlendi.

Müzakerelerin başında gelişmekte olan ülkelerin çok güçlü bir angajmanı sınırlı kaldı. Tarım alanı, raundun toplam sonucunun az çok bağlı olduğu dominant bir tartışma noktasına doğru gelişti. Burada Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa Topluğu'nun uzlaşmaz pozisyonları karşı karşıya durmaktaydılar. Ancak bu iki ticaret devinin amansız kavgası çok taraflı bir karara taşınmamıştı. Bu müzakerelerin planlandığı gibi 1990 da değil de 1993/94 de sonuçlanmasına yol açmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve

¹⁴ Michael WINDFUR, "Dritte Welt unter den Raedern des GATT, in: **GATT-Briefing**, 1/90, S. 3 f.

¹⁵ GATT-General Agreement on Tariffs and Trade, **News of the Uruguay-Raunt**, no:1-13/1987, in: **GATT- Briefing**, 1/90:4

Avrupa Topluluğu'nun uzlaşmazlığı doğrudan doğruya küçük devletlerde korkuyu beslemişti, tüm anlaşmalar başarısızlığa uğrayabilir ve bunun üzerine iki taraflılığın yeni bir sürecinin ve ticaret savaşının başladığı bildirilebilirdi. Sonunda bir uzlaşmanın oluşması özden bağımsız olarak tamamen başarı olarak değerlendirilmişti.

Aşağıda tek tek konular hakkında çeşitli talepler ana hatlarıyla tasvir edilmektedir.

2.1. Tarım Alanı

1980'li yıllar, dünya tarım ticareti krizi tarafından şekillendirilmişti¹⁶. 70'li yıllar, krize karşın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ve Avrupa topluluğu'ndaki yapısal ve sürekliliği olan fazla üretim tarafından şekillendirilmişti. Her şeyden önce bunlar bu üretim fazlasını büyük ölçüde farklı biçimlerdeki üretime imrendirici sübvansiyonlara ve koruyucu mekanizmalara (Örneğin, fiyat desteklemeleri/ değişken telafi edici vergiler, ihracat sübvansiyonları/ ödemeler açığı/ açığı kapama ödemeleri gibi) borçludurlar. İçeride yüksek üretici fiyatlarının istikrarı bir taraftan kendi iç pazarını korumayı diğer taraftan da bu şekilde hasıl olan üretim fazlasının ihracat dampingi aracılığı ile yabancı pazarlarda satışını gerektirmektedir. Bu bağlamda Avrupa Topluluğu ve Amerika Birleşik Devletleri çok sert bir rekabete girişmektedirler. Bu rekabet dünya pazarında fiyatların çökmesine yol açmıştı. Taban fiyatın tekrar birçok sonuçları olmuştu: Gelişmekte olan ülkelerde beslenme alışkanlıklarının değişimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Topluluğu karşısında ticaret payının kaybı, gelişmekte olan ülkelerde öz yeterliliğin ve üretimin düşmesi, yine bu ülkelerde besin maddelerinin emniyetinin tehlikeye düşmesi gibi. Birçok gelişmekte olan ülkelerin siyasi egemenlikleri ve oradaki tarım üreticileri üzerindeki tüm negatif etkilerine rağmen düşük ithal fiyatları yapısal olarak net gıda maddeleri ithal eden ülkelerde tüketici fiyatları ve ödemeler bilânçosu üzerinde de pozitif etkilere sahip olmuştu.

Avrupa Topluluğu'nun ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tarım üretimi artmaya devam ederken, gelişmekte olan ülkelerde ise borç krizi çerçevesinde talep kapasitesi küçülmüş; alım gücü azalmış; ihracat fiyatları düşmüş ve böylece sübvansiyon bütçesi baskı altında kalmaya devam etmişti.

Bu genel durum içerisinde birbirinden ayrılabilen birçok pozisyon Uruguay-Raunt'ta temsil edilmişti.

Amerika Birleşik Devletleri "Sıfır-Opsiyon"a olan talebi temsil etmişti. "Sıfır-Opsiyon" dünya çapında piyasa giriş engellerinin ve sübvansiyonların geniş ölçüde kaldırılmasını içermektedir. Punta del Este'de yapılan Uruguay-Raunt'un açılışı için yapılan bakanlar konferansının açıklamasına işaret edilerek, gelişmekte olan ülkelere tanınan liberalleşme tavizlerinin karşılıklılık sorumluluğundan muaf tutulması önemsenmektedir¹⁷. Buna karşın dikkat edilmesi gerekmektedir ki, GATT'daki bu şekildeki taviz tekliflerine sürekli olarak ya sabredilmemektedir, daha sonra uyulmamaktadır ya da başka alanların müzakere ölçüleri yapılmaktadır. Böylece müzakerelerin seyri içerisinde özel muamele prensibi tekrar tekrar temelden bozulmuştu.

¹⁶ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing** , 4/90 S.

¹⁷ Wolfgang Hein, "Die Agrarverhandlungen im Rahmen der Uruguay-Runde" in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr.1/1991, S. 60-70

Gelişmekte olan ülkelerin bazılarında (örneğin; Endonezya/pirinç, Zimbabve ve Tanzanya/Mısır) fiyat destekleme ve ithalat kontrol politikaları oradaki küçük köylü üretiminin hayatta kalmasına yol açmıştı. Neo-liberalizmin temel kabulünün tersine hem de yüksek üretim artışı kaydedilmişti¹⁸.

Bu tür önlemler Amerika Birleşik Devletlerinin çıkış pozisyonlarından farklı olarak oluşmuştu. Uruguay-Raunt'un geliştirmekte olan ülkelerin gıda maddesi politikası hâkimiyeti üzerinde oluşturduğu tehlikenin Nijerya olayı ile önemi vurgulanmıştı. O zamanlar Güney Sahra'nın en büyük buğday ithalatçısının hükümeti 1988 yılında buğday ithalatını yasaklamıştı. Bu ithalat 70'li yılların ortalarından beri petrol geliriyle finanse edilerek yılda %15 den fazla artış göstermişti ve yüksek enflasyon döneminde yerli gıda maddeleri fiyatını düşürmek için de kullanılmıştı. Bunun üzerine tapyoka, yams ve mercimek gibi yerli temel gıda maddelerinin üretimi etkili bir şekilde düşmüştü (bazı tahminlere göre yıllık %2 den fazla). 80'li yılların başında düşüş gösteren petrol fiyatları, gıda maddeleri açığının sürekli olarak daha zor kapatabilmesi sonucunu doğurmuştu ve bu durum gıda maddelerini kendi kendine sağlama amacı ile politikaya yeni bir yön verilmesine yol açmıştı. Bu amacın gerçekleşmesin de buğday ithalatı yasağının rolü kesindi. Diğer taraftan yerli temel gıda maddeleri üreticilerinin teşvik edilmesi, yerli buğday üretimini artırmak için hazırlanan programların kötü planlanması, ekolojinin bu programlar tarafından tahrip edilmesi ve kötü iklim koşulları da burada rol oynamışlardır.

Cargill Grubu'nun -Amerika Birleşik Devletlerinin dünya çapındaki en büyük tahıl ticareti yapan şirketi¹⁹ (eskiden Nijerya'ya ana buğday teslimatını yapan firma) uzun vadeli kampanyası sonucu Amerika Birleşik Devletleri karşılık olarak Nijerya tekstiline karşı ticaret yaptırımı uygulamak ile tehdit etti.

Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri, tarımın liberalleşmesine ilişkin GATT düzenlemelerinin, Amerika Birleşik Devletleri buğdayının serbest piyasaya girişini yeniden düzenlemek için kullanılmaması yönünde uyardı. Besin maddeleri güvencesi için strateji olarak Nijerya örneğindeki başarılar tartışma götürmektedir. Fakat Amerika Birleşik Devletlerinin dış baskılarından dolayı siyasal egemenlikle ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tarım politikası ve tahıl ticaret firmalarının amacı doğrultusundaki GATT-Sistemi'ne uyumla ilgili olarak büyük problemler vücut bulmaktadır²⁰.

Amerika Birleşik Devletleri tarım ticaretinin liberalleşmesinde ticaret payının artmasını umuyor. Bu küçük köylü üretimi karşısında birleşik devletlerin ekolojiyi tahrip edici tarım endüstrisinin rekabet avantajı birleşik devletlerin sübvansiyon tanımı ile alakalı. Zira kendi sıfır opsiyonunda dolaylı sübvansiyonunu eksikliklerin finanse edilmesi biçiminde dışarıda tutmak istemiştir.

1986 da kurulan Cairns-Grubu (Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Uruguay, Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Macaristan)

¹⁸ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing**, 4/90, S.9

¹⁹ NACLA-North American Congress on Latin Amerika, **Weizen als Waffe, Die neue Getreide Strategie der amerikanischen Aussenpolitik**, Reinbek bei Hamburg, 1997

²⁰ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing**, 4/90, S. 9

kendisini düzgün bir tacirler koalisyonu olarak görmektedir²¹. Bu koalisyon dünya pazarına yönelmiş tarım ekonomisi olan ülkelerden oluşmaktadır. Bunların ticareti Avrupa Topluluğu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sübvansiyon daha doğrusu korumacılık yarışı altında zarar görmektedir. Cairns-Grubu Amerika Birleşik Devletleri'nin tarım ticaretinin tam liberalleşmesi yaklaşımını önemli ölçüde desteklemekteydi. Her halükarda müzakereye hazır ve Amerika Birleşik Devletleri'ne eleştirisel bir mesafe koymaktaydı.

Avrupa Topluluğu devletler birliği olarak çok parçalı uluslararası bir tarım ticaret politikası ile müzakerelere girmektedir. Bu politikaya bağlı yüksek maliyet dikkate alındığında Avrupa Topluluğu belli sınırlar içerisinde sübvansiyonları azaltmaya hazır durumdaydı. Fakat ortak tarım politikasının temel prensiplerini korumak gerekmektedir.

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ülkeleri ve Japonya'da kendi tarım ekonomilerinin korunmasını savunmaktaydılar. Doğrusu bunlar fazla üretimde ihracat sübvansiyonundan tamamen vazgeçmeye hazırdılar. Burada Avrupa Topluluğu'nda olduğu gibi köylü birlikleri desteğin azaltılmasını önlemek için hükümetlere aşırı baskı uygulamaktaydılar.

Sonunda 1987'de gelişmekte olan ülkelerden gıda maddeleri ithal eden ülkeler adında bir gevşek grup daha kuruldu. Doğrusu bu grup çelişkili menfaatler tarafından şekillendirilmişti. Bunlar bir taraftan düşük ithalat fiyatlarından istifade etmekteydiler bir taraftan da kendi tarım ekonomilerini korumanın olanaklarından açık menfaatleri bulunmaktaydı. Diğer taraftan kuzey ülkelerinin uygulamasında tamda bu iki boyut kendilerinin rekabet yeteneğine sahip bir üretimi organize etmelerini engellemekteydi.

2.2. Tekstil ve Giyim

Tekstil ve giyim alanında gelişmekte olan ülkelerin talepleri tam anlamıyla, ticareti normal GATT kurallarına bağımlı yapmaktan oluşmaktadır. Bununla beraber liberalleşme teklifleri sanayileşmiş ülkeler tarafından diğer alanlarda (örneğin; patentleri koruma) gelişmekte olan ülkelerin tavizlerine bağımlı kılınmıştı. Liberalleşmelerle sosyal refah kazancına dair hesaplamalarda bu alan daima gelişmekte olan ülkeler için önemli olmuştur.

Aynı zamanda Latin Amerikalı zayıf satıcılar kota sisteminin kaldırılmasıyla Asyalı güçlü satıcılar karşısında ticaret paylarını kaybetmekten korkmaktadırlar. Demek ki müzakereler ağırlıklı teknik sorunlar etrafında dönmekteydi (yani değişikliklerin gerçek ölçüsü etrafında). Aynen geçiş sürecinin süresi (çok elyaflılar sözleşmesinin bitimi), kalan kotaların büyüme oranları ve ilgili ürün paletleri ile koruma şartları gibi.

2.3. Entelektüel Mülkiyet Hakkının Ticaretle İlgili Görünümü

Entelektüel mülkiyet haklarının ticaretle ilgili görünümleri de aynen hizmetler ve yatırım önlemleri gibi gelişmekte olan ülkelerin arzu etmedikleri yeni konulara aittirler. Bunların müzakerelere kabulünde ateşli tartışmalar yaşanmıştı. Entelektüel mülkiyet hakları, gelişmekte olan ülkelerin konuları olan gıda maddeleri güvenliği; teknoloji transferi ve kalkınma gibi konularda ayrıca da çok uluslu şirketlerin rekabet karşısı ticari faaliyetleri açısından inkâr kabul etmez şekilde önemli olmuşlardı.

²¹ Wolfgang Hein, "Die Agrarverhandlungen im Rahmen der Uruguay-Runde" in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr.1/1991, S. 60-70

İlaç sektörü örneğinden de belli ki, OECD ülkelerinde patent engelden ziyade kalkınmanın uyarıcısı ve teşviki olarak sayılmaktadır. Başlangıçta ulusal sanayi olarak güçlü olunmaktaydı, teknolojiye hâkim olunmaktaydı ve ihracat bir sonraki kalkınma adımı olarak devam etmekteydi, daha sonra da patent koruma onlar tarafından bürokrasiye yerleştirilmişti. Böylece önce Fransa tek başına 1958 yılında, Almanya bundan 10 yıl sonra ve İsviçre de 1977 de ilaçları patentlemeye başlamıştı²².

Dünya genelinde mevcut olan 3,5 milyon patennden (70'li yıllardaki durum) gelişmekte olan ülkelerin elinde olanı %6'dan fazla olmamaktadır. Bu patentlerin ezici çoğunluğu yani %84'ü yabancıların elinde önemli bir kısmı en zengin beş OECD ülkesinin transnasyonal firmalarına ait bulunmaktadır. Bu patentlerin %95 i dikkat çekecek bir şekilde gelişmekte olan ülkelerin üretim süreçlerinde kullanılmamıştır ve böylece yerel sanayi büyümesine de katkıda bulunmamıştır. Amerika Kıtaları Arası Kalkınma Bankası'nın yayınlanan bir raporu 1981–1984 yılları arasında Latin Amerikalı patentleri %85'inden fazlasının yabancıların elinde bulunduğunu göstermektedir. Bu patentlerden birçoğunu hiçbir zaman ulusal düzlemde kullanılmamaları özellikle manidar olmaktadır.

Zaten on yıl önce WIPO (Dünya Entelektüel Mülkiyet Organizasyonu) ve UWTAP (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) aynı sonuca varmaktadırlar: Gelişmekte olan ülkeler anayasaları tarafından garanti altına alınan patentlerin büyük bir çoğunluğu üretim için kullanılmayıp özellikle ithalat monopolünü korumak için kullanılmaktadır²³.

Buna aldırmadan teknoloji lideri ülkeler şöyle argümanlandırmaktalar: Yalnızca entelektüel mülkiyet hakkının korunması ve bununla zaman içinde ekstra kazanç sağlanması araştırma yatırımlarını teşvik etmiş olurdu. Gelişmekte olan ülkelerde entelektüel mülkiyet haklarını sürekli hiçe saymak batılı şirketlerin milyarlarca varan gelir kaybına neden olmuş olurdu ve uzun vadede teknoloji transferini tehdit etmiş olurdu. Böylece ABD 1988 yılında Brezilya ve Tayland'a karşı sıkı bir patent yasası çıkarmaları için ticaret yaptırımını uygulamıştı²⁴.

Sanayi teknolojisi sektöründe günümüz araştırması devasa ölçülerde yatırımlar ve iyi yapılmış bir altyapı talep etmektedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin çok azı bu stratejik sektöre iştirak edebilmektedir. Bundan dolayı engellenemez bir şekilde geri düşmemek için önceki mevcut teknoloji ve ürünlerin taklidi, uygulanması ve gerekli görüldüğünde iyileştirilmesi birçoğu için zorunlu bir adım olmaktadır. Eğer bu ülkelerin bu teknolojileri kullanma imkânları kesilirse bu uluslararası işbölümünün haksız yapısının muhafaza edilmesi gerektiğinden başka bir anlama gelmemektedir.

Bağımsız bir anayasanın ve hukukun imkânlarını kamusal refahın menfaati için kalkınma düzeyi ile uyumlaştırmak (örneğin zorunlu lisanslar ile tekeli istismardan koruma gibi) imkânı bulunmaktadır, bunun üzerine konuşulabilmektedir. Fakat bu böyle

²² GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing**, 2/90, S. 2

²³ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing**, 2/90, 4

²⁴ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade, **GATT-Briefing**, 2/90, 2

yapılmamakta ve trans nasyonal firmalara kullanım menfaatleri için yol açılması istenmektedir.

Batılı patent rejiminin şartları ile gelişmekte olan ülkelere diğer tehditlerin yolları açılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin genetik kaynaklarının ve geleneksel bilgilerinin gelişmiş ülkeler tarafından hemen hemen karşılıksız sömürülmesi bugün dahi olağan hızıyla devam etmektedir. Artan patentleşme ve lisanslaşma yoluyla gelişmekte olan ülkeler bugün dahi insanlığın ortak mirası için ödemektedirler.

Çiftçi köy toplulukları yüzyıllar boyu kültür bitkileri yetiştirmektedirler ve iyileştirmektedirler. Aralık 1992 ve Haziran 1993 de iş Hintli köylerin büyük bir yürüyüş yapmalarına kadar varmıştı. Köylüler gelecekte çok uluslu tarım şirketleri tarafından genetik olarak biraz değiştirilmiş tohumlar için lisans ücreti ödemeye zorlanmaktan korkmaktadırlar.

2.4. Ticaretle İlgili Yatırım Önlemleri

Ticaret ile ilgili yatırım önlemlerinde müzakereler, öncelikle gelişmekte olan ülkelerdeki sanayi ülkelerinin yatırımcıları için davranış koşulları üzerine dönmüştü. Bu yatırımcılar çoğunlukla güçlü trans nasyonal firmalar olmaktadır. Bunlar gelişmemiş pazarlarda faaliyet göstermektedirler, daha doğrusu pazar anlaşması, tekelcilik, oluşan rekabeti ezmek vs. ile bunu sağlamaktadırlar. Trans nasyonal firmaların gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapmaları için çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlar arasında düşük ücretler, içerde üretim ile ticaret engellerinin aşılması ve sıkça da ülkeye özgü resmi yaptırım teşvikleri (örneğin vergi muafiyeti veya düşürülmesi gibi) sayılmaktadır.

Yatırımın çeşitli biçimleri var ki, bununla ülkeye yalnızca masraf değil tamamen fayda da sağlanmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, ancak trans nasyonal bir kazanç sağlayacağını sezinlerse söz konusu olmaktadır, aynı şekilde gelişmekte olan ülkeler de yatırımlardan karlı çıkacağını teminat altına almak istemektedirler. Toplam kazanç, doğrudan yabancı yatırımların bir getirisi olarak görülebilmektedir. Trans nasyonal firmalar gelirlerinin çoğunu kendilerine tahsis etmek için pazardaki gücünü kullanmaktadırlar. Bu bakımdan ticaretle ilgili yatırım önlemleri telafi edici bir güç olmaktadır²⁵.

Bu tür koruma için ülkede üretilen bir malı asgari üçlüde üretime dâhil etmek, örnek olabilmektedir. Fakat sanayi ülkeleri GATT müzakerelerinde trans nasyonal firmalarının kısıtlayıcı ticaret faaliyetleri gibi önemli bir sorunu dikkate almamaktadırlar. Gelişmiş sanayi ülkelerinin nezdinde ve bununla birlikte de trans nasyonal firmaların nezdinde “ticaretle ilgili yatırım önlemleri” sadece “refah yaratan serbest ticaretin” bir engelini ifade etmektedir. Trans nasyonal firmaların talepleri sözleşme taraflarının kamusal karar özgürlüğüne derin bir müdahaleyi içermektedir.

²⁵ Oliver Morrissey -Yogesh Rai: ”The GATT Agreement on Trade Related Investment Measures: Implications for Developing Countris and Their Relationship with Transnational Corporationse”, in: **Development Studies**, Volume 31, No. 5, June 1995, S. 702–724

2.5. Hizmet Sektörleri

Bu alan gelişmekte olan ülkelerin itirazı nedeniyle genel olarak incelenmek için şeklen mal gruplarından ayrı müzakere edilmişti. İkinci sorun hizmet sektörü başlığı altında aslında tam olarak ne anlaşılmalı olacak sorusundan ibaret, daha doğrusu hangi alanları somut olarak dâhil etmek gerekmektedir. Buna ilaveten gerçekten hizmet sektörlerinin GATT entegrasyonundan yana olanlar arasında anlaşmazlık çıkmıştı: Avrupa Topluluğu duyma-görme alanında ve hava yolunda koruma istemişken, ABD örneğin deniz yolunu ve telekomünikasyonu geniş istisnai düzenlemeler ile korumak istemişti²⁶.

Değişik hizmet sektörleri çok teknoloji ve sermaye yoğun olup ayrıca da kuvvetli büyüyen ekonomi alanlarına ait bulunmaktadır. Sanayi ülkelerinin firmaları burada çoğunlukla özünde rekabet yeteneğine sahip olmaktadır. Belki emek yoğun alanlarda gelişmekte olan ülkeler avantaja sahip olmaktadır. Eğer ülke mukayeselerinde alışılmış gayri safi milli hâsıla hesaplamalarına dayanılırsa, bu şekilde gelir düzeyi ile hizmet sektörünün payı daha doğrusu ekonominin gelişme düzeyi artmaktadır²⁷. Fakat söz konusu artmada kayıt dışı ekonomide hizmet sektörünün aşırı yüksek payı gerçekten dikkate alınmamaktadır. Kayıt dışı ekonomi de gelişmekte olan ülkelerin ihmal edilmemesi gerekmektedir. Bundan dolayı hizmet sektörünün mevcut yapısına göre yukarıda yapılan ayırım anlamlı bulunması gerekmektedir.

Bu ayırma uygun olarak, cepheler de, müzakerelerde başarısız olmaktadır. Sanayi ülkeleri genellikle kendi trans nasyonal firmaları için gelişmekte olan ülkelerin pazarlarına giriş ve yatırım garantisi sağlamak isterlerken, fakat gelişmekte olan ülkelerin işgücü şeklindeki hizmet sektöründen de kendilerini korumaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler bu stratejik sektörde liberalleşmeye büyük bir şüphe ile bakmaktadır. Bir taraftan da ek korumacılık olamadan kendi dinamik hizmet sektörlerini kurmalarının mümkün olamayacağı korkusu oluşmaktadır. Bu, uluslararası işbölümünde diğer bir yanlış durumun tespiti ve bağımlı gelişmenin devamı sonucuna götürmektedir. Bunun dışında emek yoğun alanların dikkate alınmaması, bazı avantajların gerçekleşmesini engellemektedir. Diğer yandan ise ileri teknoloji hizmet sektöründen (teknoloji transferi) faydalanmamak, diğer sektörlerde de geri kalma (spill-over efekti) korkusu oluşturmaktadır. Bunların müzakerelere hazır olması için kesin etkili olan şey belli ki, ABD'nin tehdidi olmaktadır, bunun dışında etkili olan şey ise misilleme önlemi başlatmaktır. Bundan başka gelişmekte olan ülkelerin çoğu çabalarını, mümkün olan en kapsamlı koruma kuralını garanti altına almayı sınırlandırmışlardır.

2.6. Diğer Konular

Uruguay- Raunt'unun konularından biri de tabiatıyla normal ürün sektöründe (ticaret engellerinin ortadan kaldırılması) pazara giriş olmuştu. Burada da toplam koruma ve destekleme düzeyinin somut olarak nasıl hesaplanabileceği, nereye kadar azaltılması gerekeceği ve hangi önlemlerin haklı olacağı problemi ortaya çıkmaktadır.

²⁶ Hans Cristian Reichel, "Stand der Uruguay-Runde", in: **Nord-Süd aktuell**, Jg. 5, Nr. 1, 1. Quartal 1991, S. 51-57

²⁷ GATT- General Agreement on Tariffs and Trade: **GATT-Briefing**, 3/90, S. 3

Ticaretle ilgili yatırım önlemleri ile görevlendirilen çalışma grubu bunun dışında tamamen sübvansiyon, telafi edici gümrük resmi, anti dumping önlemleri, kaynak ülke kuralları ve koruyucu önlem hakkındaki GATT kurallarının yazılı metni ile meşgul olmuştur.

Sonunda GATT'ın kurumsal olarak güçlendirilmesi hala bir tema oluşturmaktaydı. Burada mesele bir yanıyla ihtilaf tahkim usulünün düzeltilmesi ve yeniden değerinin artırılması etrafında dönmüştü. Diğer yanıyla ise hadise GATT'ın çok taraflı veya uluslararası ticaret örgütü şeklinde kurumsallaştırılması olmaktadır. Fakat acaba daha çok yanlılık prensibini teşvik edilecek, yoksa gelişmiş ülkelerin hâkimiyetini korumak için icra komitesi mi oluşturulacaktı, bu durum açık edilmemişti.

3. Uruguay-Raunt'un Sonuçları

3.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) Kurulması

15 Nisan 1994'de uzun ve tamamen karmaşık bir müzakereden sonra Uruguay-Raunt Fas'ta imzalanmıştı. En önemli sonuçlarından bir tanesi Dünya Ticaret Örgütü'nün (World Trade Organisation, WTO) 1.1.1995'te kurulmuş olmasıydı. GATT, DTÖ'ye dönüştürüldü, bunun sonucunda GATT'ın politik ve ticari yetkileri üye devletler nezdinde kalsa da çok yönlü sözleşme karakterinin kaybetmektedir. DTÖ günümüzde üç ayrı sözleşmeyi kapsamaktadır:

1) GATT 1994: a) Üzerinde çalışılmış GATT Tokyo-Raunt'un iyileştirilmiş kuralları; b) Tarım ticareti, sağlık bitki sağlığı önlemleri; c) Ticaretle ilgili yatırım önlemleri; d) Tekstil ve giyim; e) Koruyucu önlemler, gemiye yükleme esnasında teftiş kaynak kuralları ithalat lisansı usulleri.

2) Hizmet ticareti ve

3) Entelektüel mülkiyet hakkının ticaret ile ilgili görünümü.

Burada yeni olan müzakerelerin tüm sonuçlarının tüm üyeler için bağlayıcı olması ve artık isteğe göre seçilebilir olmamasıdır.

DTÖ'nün en yüksek organı en az iki senede bir toplanan tüm üye devletlerin bakanlar konferansı olmaktadır. En az altı ayda bir genel konsey toplanmaktadır. Konseyin görevi ise anlaşmaların uygulanmasını gözetmek olmaktadır. Ayrıca komisyon anlaşmazlıklar için tahkim divanını ve milli ticaret politikalarını denetim organını da kapsamaktadır. Üç özel konsey bu üç ayrı sözleşmeye uyulup uyulmadığını gözetlemektedir. Bunun dışında daimi komisyonlar da "bütçe ve idare", "ödeme bilançosu sorunları", "ticaret ve gelişme" ve "ticaret ve çevre" konularıyla iştigal etmektedirler. Etkisi artırılan "anlaşmazlık tahkim usulü" nün yeni istinaf mahkemesi de dâhil olmak üzere eskinin aksine kullanılması ve kabul görmesi gerekmektedir. Böylece kişisel düzenlemeler ve misilleme önlemlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ükelere özel ticaret politikası için kontrol mekanizması düzenli olarak taahhüt altına girilen sorumluluklara uyulup uyulmadığını gözetlemektedir.

Kendi ticaret politikalarındaki değişikliklerin burada açık olarak yapılması gerekmektedir. Demek ki kontrol mekanizması, herhangi bir durumda kamuoyu çalışması ile şeffaflık sağlamak için ve değişiklikleri etkilemek için etkin uyarı sisteminin

fonksiyonuna sahip bulunmaktadır. Fakat kontrol mekanizması tek başına kendi yaptırım imkânlarına sahip bulunmamaktadır.

Çok taraflı düzenlemeler prensibinin DTÖ ile bağlantılı olarak güçlendirilmesi genelde kabul görmüştü. Fakat güçlü ticaret devletlerinin hakem kararlarını tanıyıp tanımayacağı şüpheli olarak kalmaktadır.

Müzakere sonuçları zaten temelde güçlülerin menfaatlerini yansıtmaktadır (Nihayetinde GATT-Rauntlarında tartışılan mesele, dünya ticaretinin etkileriyle iştilgal edilen bir “Gelişme ve Ekoloji- Örgütü” değildir). Bundan dolaydır ki, “Gayri Hükümet Örgütleri” nin tarafı, etkisi artırılmış bir araç olarak DTÖ’nün güçlülerin menfaatlerini hayata geçirebileceği endişesini taşımaktadırlar (Özellikle entelektüel mülkiyet hakkının ticaretle ilgili görünümü, ticaretle ilgili yatırım önlemleri, tarım ve çevre politikası söz konusu olduğunda). Gayri hükümet örgütleri zaten DTÖ’de yok denecek kadar etki imkânlarına sahip bulunmaktadır²⁸.

Fas’ta müzakereler devam ederken DTÖ direktörünün kim olacağı konusunda farklı ekonomi bölgeleri arasında hemen hemen bir yıla yakın bir kavga yapılmıştı. Bunun ardından DTÖ Avrupa Birliği’nden bir genel müdür ve Afrika’dan beş müdürlük makamı için hiç genel müdür almamıştı. Burada görüldüğü gibi Afrika ülkelerinin yüksek oy sayısı kendilerine diğer alanlarda yardımcı olamamıştır.

Hatta burada DTÖ’nün uluslararası bağımsız bir örgüt olarak yalnızca biçimsel IMF ve Dünya Bankası sırasına girmemektedir. Daha çok kendi tüzüğüne göre ekonomi politikasının küresel birliğini sağlamak için onlarla çok yakın çalışmak istemektedir.

3.2. Tarım Ekonomisi

Bu bölümün en önemli amaçları yurt içi desteklemeye, ihracat sübvansiyonuna ve pazar girişine dayanmaktadır.

Yurt içi destekleme 1995 ile 2001 yılları arasında %20’ye indirgenmişti (bu oran gelişmekte olan ülkeler için ise %13). Desteklemenin derecesinin hesaplanması için “desteklemenin toplam ölçümü” metodu uygulanmıştı. Desteklemenin toplam ölçüm sayısı parasal bir nicelik olmaktadır ve tüm tarım ürünleri için dünya fiyatı ile ülke fiyatı arasındaki farkı numaralandırmaktadır ve ilgili üretim miktarı ile önem kazanmaktadır²⁹.

Fakat indirim yükümlülüğü bir sürü düzenlemelerle aşındırılmıştır: Önce yalnızca ortalama %20 civarında indirilmesi zorunluymuştu bu suretle enteresan olmayan ürünlerdeki indirimler diğer sektörlerde denkleştirilebilmekteydi. İkinci Olarak doğrudan açığı kapama ödemeleri (Avrupa Topluluğu) ve ödeme yetersizliği (Amerika Birleşik Devletleri) ise güya pazar düzenini bozmayanlar ve üreticilere doğrudan aktarılan gelir transferleri olarak ayrı tutulmuştur.

Hesaplamanın temel periyodunun seçimi (1986–1988, Avrupa Topluluğu’nda en yüksek destekleme seviyesi) Avrupa topluluğu’nun hiçbir suretle indirim yapma

²⁸ Michael Windfur, “Startschuss für die WTO, Die Internationalisierung des Welthandels”, in: **Blätter des IZ3W**, Juni 1995, S. 12–15

²⁹ Christoph Spurk Schaefer, “Die Agrarverhandlungen der Uruguay-Runde im GATT”, in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr.1/1994, S. 63–70

mecburiyetinde olmamasına yol açmaktadır, çünkü bu şekilde orada yapılan reformlar tamamen hesap edilmektedir.

İhracat sübvansiyonları için yapılan bütçe harcamaları altı yıl içinde yaklaşık %36 ve sübvansiyonlu ihracat miktarı yaklaşık %21 kısaltılmıştır (gelişmekte olan ülkeler için: %24 ve %14).

1986–1990 birçok ürün için hizalama periyodudur. Avrupa Birliği kendisi için uygun özel düzenlemeler yapmıştı. Buna göre 1991–1992 arasında çok yüksek sübvansiyon edilen ürünler bu temel periyoda göre değerlendirilmişlerdir. Şu da önemli ki, sert bir indirimin öncelikle altıncı yılın sonuna doğru yapılmasına izin verilmişti. Bu durum Avrupa Birliği'ne depolardan pazara ucuz ve daha yüksek miktarlarda mal yağdırmasına izin vermişti. Burada söz konusu olan mallar ise genelde tahıl ve sığır eti olmaktadır³⁰.

Tüm ithalat sınırlamaları (tarife dışı ticari engeller) gümrüklendirmeye dönüştürülürken (tarifelendirmek) ve bunun üzerine ortalama % 36 civarında azaltılırken, dışarıdan piyasaya girişin düzeltilmesi gerekmekteydi (temel dönem 1986–1998). Bu altı yıllık bir zaman dilimi içinde öngörülmekteydi (gelişmekte olan ülkeler: on yıl içinde %24). Bu yeni gümrükler tarife tahahütü altına alınmıştı. Yani bunlar Dünya Ticaret Örgütü karşısında tespit edilmekteydi ve bundan sonra bağımsız yükseltilmesine müsaade edilmemekteydi. Bu özel alanlarda en azından her defasında %15 civarında azaltılmaktadır. Bunlar %36 ortalamasının hesaplanmasında önemsenmemektedir. Kaldı ki, bir üründeki %100'lük indirim düşük bir gümrük oranı ile başka bir üründeki indirimi dengelemektedir.

İthalat yasağının veya kotasının gümrük bedeline tahvil edilmesi politik bir mücadele sürecinin sonucu olmaktadır. Bu durum güçlü devletlere, göreceli olarak yüksek koruma seviyesini muhafaza etmek için bazı imkânlar sunmaktadır³¹. Bu örnek olarak kendisini şöyle ifade etmektedir:

Sonuç olarak, vergilendirmenin bir parçası olan tarife benzeri engeller çok yüksek olarak belirlendiği için, tarifelerdeki düşüşün etkisinin sınırlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir³².

Demek ki marka çok yüksek değerlendirilirse, daha sonra efektif ve az olarak düşürülmek zorunluluğu bulunmaktadır.

Özellikle düşürülmüş gümrükler aracılığı ile belli bir ürünün veya ürün grubunun %3 yüksekliğinde asgari Pazar girişinin sağlanması ve 2001 yılına kadar %5'e yükseltilmesi gerekmektedir (gelişmekte olan ülkeler: % 3,33).

³⁰ Astrid Engel-Irene Hoffman-Tobias Reichert: "Die Ergebnisse der GATT–Uruguay–Runde im Agrarbereich und ihre Auswirkungen auf Entwicklungsländer", in: **Agrarbündnis (Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/ Rheda-Wiedenbrück/Bonn 1995, S.68–81

³¹ Astrid Engel-Irene Hoffman-Tobias Reichert: "Die Ergebnisse der GATT–Uruguay–Runde im Agrarbereich und ihre Auswirkungen auf Entwicklungsländer", in: **Agrarbündnis (Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/ Rheda-Wiedenbrück/Bonn 1995, S.68–81

³² Monika Hartmann, "New Developments in International Agricultural Trade, A Threat or a Chance for LDCs and CEECs?", in: **Intereconomics**, Volumu 30, March/April 1995, S.59–65

Sonuç olarak sözleşmede gıda maddesi sağlamadaki (ihracat sınırlamalarının izni) ve ithal patlamasındaki (talimat ve nizamname ile belirlenen ve sınırlanan ek gümrükler) darboğazlar ile belirli ürünlerdeki ek düzenlemeler için (tahıl, mısır, pirinç) çeşitli koruma maddeleri ve ticari-politik olarak itilafli davaların 2004 yılına kadar olan anlaşmalarını kabul etmeyen barış maddeleri de bulunmaktadır.

Yukarıda görüldüğü gibi, “özel ve farklı muamele” prensibine göre gelişmekte olan ülkeler için kolaylıklar tanınmıştı. “En az gelişmiş ülkeler” için liberalleşmeye yönelik yükümlülükler tamamen kaldırılmıştı. Sonuçların “en az gelişmiş ülkeler” ve net-gıda maddesi ithalatçıları üzerindeki negatif etkisi, muhtemelen genel olarak tanınmıştı. Bundan dolayı bunlar gıda maddesi yardımı, tarımsal verimliliğin yükseltilmesi için gelişme yardımı Uluslararası Para Fonu'nun ve Dünya Bankası'nın kısa vadeli kredileri ile desteklenmesi gerekmektedir. Düşünüldüğünde bizzat bu önlemlerin dahi hepsinin trajik önlemler olduğu görülebilmektedir.

Tarım için bir komitenin etkileri ve yardımları gözetmesi gerekmektedir. Doğrusu bu yardım önlemlerinde bir yükümlülük altına da girilmemiş sadece niyet açıklaması yapılmıştı.

Gelişmekte olan ülkeler üzerine hangi etkiler beklenmektedir?

Tarım müzakerelerinin anlamına gerek serbest ticaret teorisyenleri ve gerekse de eleştirmenler tarafından fazla kıymet verilmemişti. Sözleşmeler küçük köylü yapılar için ne yüksek refah kazanımı ne de tehdit getirmişti, çünkü çok az liberalleştirilmişlerdi. Sonuç itibarıyla gelişmekte olan ülkeler için korumacı hükümler kabul edilmişti. Öncelikle yapısal uyum politikaları çerçevesinde bir taraftan temel gıda maddeleri için sübvansiyonların kaldırılması nedeniyle oluşan tehlike en anlamlı tehlike olarak görülmekte ve bunların üretimlerinin dış dünya genelinde nüfusun büyümesinin gerisinde kalabildiği söylenmektedir. Diğer taraftan da Dünya Ticaret Örgütü'ne entegrasyon aracılığıyla hazırlanan kurumsal gelişmenin uzun vadede rasyonel bir iş bölümüne götürebileceği ve böylece gelişmekte olan ülkelerin menfaatlerine hizmet edebileceği söylenmektedir. Buna karşın gelecekte imtiyazlara tekrar saldırayabileceği de kabul edilmektedir. Bunun dışında kaybeden “sürekli gıda ithal eden ülkeler” (özellikle Güney Sahra) için özel önlemler üzerinde ısrarcı olma zorunluluğundan bahsedilmektedir³³. Bu bağlamda önemli olan aslında, yoksul halk kesimlerinin satın alma gücü problemi olmaktadır. Fakat burada şöylesi bir problem kapıda beklemektedir, acaba örneğin; Avrupa Birliği gıda maddesi yardımlarının genişletilmesine ilgi gösterecek mi? Eğer aynı zamanda fazla üretimi gerçekten daraltırsa zaten gıda maddesi yardımının trajik rolü uzun vadede alan ülke için gıda maddesi ithalatı bağımlılığı yaratacaktır.

Etkilenen ülkeler genellikle aynı zamanda tropik ürünler ihracatçısı olmaktadır. Bu ürünlerin fiyatları 80'li yıllarda borç krizi ve bunun sonucunda Uluslararası Para Fonu'nun yapısal uyum programları karşısında düşmüştür. Yapısal uyum programları çok sayıda borçlu ülkeyi neo-liberal yönde ve ihracata yönelik düzenlemişti. Böylece tropik ürünlerde

³³ Wolfgang Hein, “Die Agrarverhandlungen im Rahmen der Uruguay-Runde” in: **Nord-Süd aktuell**, Nr.1/1991, S. 60-70

(örneğin; kahve ve kakao) yapısal bir aşırı arz sağlanmaktaydı. Bu da bahsedilen fiyat düşüşünü beraberinde getirmekteydi.

Bundan sonra gıda maddesi ithalatı için fiyatlar, tüm hesaplamalarda önceden görüldüğü gibi artmakta, ödemeler bilânçosu problemi oluşmakta ve ithalatla ihracat arasındaki gerçek mübadele ilişkisi (terms of trade) giderek kötüleşmektedir. Eğer bu ihracatın genişletilmesiyle cevaplandırılırsa, fiyatlar yeniden düşmektedir.

Fakat bu ülkelerin birçoğu yalnızca gelişmiş sanayi ülkeleri-ürünlerinin fiyat artışlarından etkilenmeyip, özellikle kendilerinden daha güçlü gelişmekte olan ülkeler karşısında imtiyazlarının göreceli olarak kaybindan da etkilenmektedirler. Ayrıca bunlar ürün gruplarına ve döviz rejimlerine de bağımlı olmaktadır.

Eğer gelişmekte olan ülkeler iç tüketimin %5'nin yerine yalnızca %3,33'nün asgari pazar girişini sağlamak mecburiyetindeyse de burada tarımın o ülkede brüt sosyal üretimin çok büyük bir payını oluşturduğunun dikkate alınması gerekmektedir.

Gümrüklerin yükseltilmesi prensibinin tekrar ortadan kaldırılmadığının da düşünülmesi gerekmektedir ve böylece hammadde ihraç eden ülkelerin imalat sanayisinde katma değer daha da zorlaştırılmakta veya engellenmektedir.

Yerli destekten istisna tutulan önlemler, zaten gelişmekte olan ülkelerin çoğunlukla başaramayacağı önlemlerdendi ve bundan dolayı bunlar tek taraflı olarak sanayi ülkelerinin yararına etki yapmaktadırlar.

Toparlandığında, uluslararası tarım piyasasında fiyat dalgalanmalarının azaltılması ile sanayi ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler için hafif bir iyileşme ortaya çıkmaktadır. Bunu aslında sözleşme akdine ve görünmeyen tarif dışı ticaret engellerinin daraltılmasına borçlu oldukları söylenmektedir.

3.3. Giyim ve Tekstil

Çok Elyaflılar Anlaşması'nın 1995'ten itibaren on yıl içerisinde bitirilmesine ve bu alanın GATT içerisine entegre edilmesine karar verildi. Dört dönem içerisinde çok elyaflılar anlaşmasından daha fazla ürün alınması ve aynı zamanda kalan kotaların katlanması gerekmektedir³⁴.

Çok elyaflılar anlaşması batılı sanayi ülkeleri tarafından 1974 yılında yapısal uyum için gerekli bahanesiyle yapılmıştı. 21 yıl sonra liberalleşmenin esas önemini fiili olarak on yıllık dönemin son gününe kadar geciktirebilen bir anlaşma yürürlüğe girdi. Yani bu durumda liberalleşmelerin gerçekten olup olmadığı çok şüphe götürmektedir.

Sanayi ülkelerinin korumacılarına da savunma aracı sağlanmaktaydı: birincisi selektif koruma maddelerinin uygulanmasına izin verildi. Bunların 8 yıla kadar cesaretle muhafaza edilmesine müsaade edilmektedir. Bununla icabında çok elyaflılar anlaşmasının bitimi 18 yıla kadar uzatılabilmektedir.

³⁴ Georg Koopmann-Hans Eckart Scharrer, "Der internationale Handel nach der Uruguay-Runde", in: **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2/1995, S. 160-180

“Kaygı verici bir konu da, bu on yıllık proje aşamasına refakat eden seçici teminat geçiş sisteminin çok elyaflılar anlaşmasının kendisinden daha kısıtlayıcı olmaya başlaması olmaktadır. Bir diğeri ise proje aşamasında sıralanan ürünün önceleri çok elyaflılar anlaşması tarafından tamamlanması için sürecin son aşamalarına kadar bırakılan çok elyaflılar anlaşmasındaki etkili korumanın çoğu ile biraz engellenen ürünleri kaldırma eğiliminde olmasıdır (...).

Bununla ilgili bir başka endişe, özellikle anti dumping ve telafi edici vergiler olmak üzere tekstil ve giyimde diğer ticari kısıtlama türlerinin kullanımında muhtemel bir yükseliş olmuştur ki, bu çok elyaflılar anlaşmasının ortadan kalkmasının etkilerini telafi etme eğiliminde olacaktır. Bu yazının yazıldığı sırada anti dumping vergilerinin çok elyaflılar anlaşması altında şu anda sınırlanan ürünlerin aleyhindeki bir yerde olduğu birkaç durum mevcuttur. Bunlar Kore ve Hong Kong’dan Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’ne süveter ve pamuklu bluzlar ve gömleklerin gönderilmesini kapsamaktadır”³⁵.

Fikri mülkiyet haklarının korunması, ticaretle ilgili yatırım önlemleri ve hizmet sektöründeki tavizler gelişmekte olan ülkeler için çok önemli alanlar olan tekstil ve giyimdeki bedellerle bu ülkeler için çeşnilendi (Bu alanların, gelişmekte olan ülkelerin sanayi ihracatındaki payları üçte bire ulaşmaktadır). Gerek eski sanayi ülkelerinde, gerekse de eşik ülkelerde (yeni sanayileşmiş ülkeler) tekstil ve giyim ekonomik gelişmenin anahtar sanayileri olmaktadır. Sona doğru liberalleşme şartlarının önemi ile geçiş süreci modeli muhtemelen sanayi ülkelerine yapısal bir uyumu engelleyecek ve böylece sonunda korumacılara tekrar argümanlar verecek. Koruma maddelerinin ve anti dumping önlemlerin veya telafi edici gümrük resimlerinin kullanımı gelişmekte olan ülkeler için ticari kazançları aynı şekilde ortadan kaldırılabildi.

3.4. Ticaretle İlgili Yatırım Önlemleri Üzerine Anlaşmalar

Ticaretle ilgili yatırım önlemlerinde gelişmekte olan ülkelerin korkuları esas itibarıyla başlamış olmaktadır. Tafsilatlı olmayıp illüstratif olan bir listede, GATT kurallarını yaralayan ve o andan itibaren yasaklanan, ticaretle ilgili yatırım önlemleri sayılmaktaydı. Ticaretle ilgili yatırım önlemlerini tasfiye etmek için sanayi ülkelerinin iki yılı, gelişmekte olan ülkelerin beş yılı ve en yoksul gelişmekte olan ülkelerin yedi yıl zamanı bulunmaktadır. Örneğin, bir yurtiçi çıktının güvencesi için “mahallî muhteva koşulları”, ticaret bilânçosunun yönetimi için ihracat ve ithalat engelleri ve yurtiçi satış koşulları yasaklanmaktadır. Trans nasyonal firmaların haksız ticari faaliyetlerine ve uluslar arası bir rekabet kontrolüne doğal olarak el sürülmemekteydi. Gelişmekte olan ülkelerin trans nasyonal firmalarla ilişki içerisindeki ticari imkânları tek taraflı olarak sınırlandırılmaktadır ve bununla kendi pozisyonları zayıflamaktadır. Geriye diğer yasakların ne zaman çıkarılacağını ve illüstratif listenin ne kadar uzayacağını beklemek kalmaktadır.

³⁵ Colleen HAMILTON-John Whally, “Evaluating the Impact of the Uruguay Round Results on Developing Countries”, in: **The World Economy**, Vol. 18, No.1, January 1995, S. 31-49

3.5. GATT'ın 1994'deki Yeni Yazılı Metinleri ve Diğer Düzenlemeler

3.5.1. Piyasaya Giriş

Sanayi ürünleri için ithalat gümrükleri yaklaşık ortalama %38 düşmektedir. Bununla beraber ortalama gümrük %3,9'a inmektedir. Buradan hareketle tekstil ve giyim gibi hassas alanlarda (yüksek gümrük alanları) hemen hemen hiç indirim yapılmamaktaydı.

Diğer taraftan sanayi ülkeleri ile bazı yeni sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticarete gümrüksüz ürünler paketi genişlemekteydi. (örneğin; bira, alkollü içkiler, kâğıt, oyuncak, ilaçlar, tıbbi-tarımsal ve yapı ekipmanları). Yeni ve önemli bir element de gümrük mükellefiyeti olmaktadır. Gümrük yüksekliği mecburen Dünya Ticaret Örgütü karşısında tespit edilmektedir ve bundan sonra artık tavizsiz yükseltilmesine izin verilmemektedir.

Sanayi ülkelerinde işlenmemiş mallar ile yarı mamuller arasındaki ortalama gümrük yükümlülüğü marjı %38 civarında ve yarı mamuller ile mamuller arasındaki de %11 civarında azaltılması gerekmektedir³⁶. Buna göre gümrük artırımı prensip olarak olduğu gibi kalmakta ve yalnızca yumuşatılmaktadır.

Piyasaya girişin genel olarak iyileştirilmesi, en yoksul ülkelerin imtiyazlarını Avrupa Birliği ile Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri arasındaki Lome Sözleşmesi çerçevesinde daraltmaktadır. Açıkça birincil ürünler alanında gücü bulunan gelişmekte olan ülkelerle sert rekabetler yaşanmaktadır.

3.5.2. Koruma Maddeleri ve Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

“Gönüllü ihracat kısıtlamaları” biçimindeki gri bölge önlemleri gelecekte yasaklanmakta ve dört yıl içinde de kaldırılmaktadır (Buradaki tek istisna Japonya'dan Avrupa Birliği'ne otomobil ihracatı olmaktadır). Bu yasak belli bir ilerleme ortaya koymaktadır, çünkü GATT'daki dikkat edilmeyen güç politikasını sınırlamaktadır. Buna karşın koruma maddesi hükmü genişletilmektedir.

Şimdi koruma önlemlerinin (ithalat sınırlamaları) tehdit edici ithalat artışlarında ticaret partnerlerine karşı seçici olarak (ayrımcı olamayan prensip istisna, dört yıla kadar uygulanmasına müsaade edilmektedir. Üç yıl içerisinde artık hiçbir imtiyaz da öngörülmemektedir ve ayrımcı olmayan, yani seçici olarak herhangi bir üreticiye karşı yöneltilmeyen önlemler bir defa daha dört yıl kadar uzatılabilmektedirler. Korumacı önlemler tedrici olarak tasfiye edilmek zorunda olmakta ve Dünya Ticaret Örgütü'nün gözetimi altında kalmaktadır³⁷.

3.5.3. Sübvansiyonlar, Telafi Gümrükleri ve Anti-Damping

Tokyo-Raunt'unun Sübvansiyon Kanunnamesi bir genişleme içermektedir. Hangi sübvansiyonlara müsaade edilip hangilerine edilmeyeceği üzerine tam bir tanım yapılmıştı. İhracat ve “mahallî içerikli” koşullar ile bağlantılı olan şeyler yasaklanmaktadır. Belli araştırma, çevre ve bölgesel gelişme yardımları ticari önemi olmadığı sürece izinli

³⁶ Georg Koopmann-Hans Eckart Scharrer, ”Der internationale Handel nach der Uruguay-Runde”, in: **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2/1995, S. 160–180

³⁷ Patrik Low-Alexander Yeats, “Nontariff Measures and Developing Countries: Has the Uruguay Round Levelled the Playing Field?”, in: **The World Economy**, Vol.18, No. 1, January 1995, S. 51–69

olmaktadır. Telafi edici gümrük resimleri sübvansiyon karşı aracı olarak en fazla 5 yıl için öngörülmekte fakat uzatılabilmektedir.

Anti-Damping önlemleri için imkânlar aslında genişletilmişti. Eğer bir mal ithal edilen ülkede ihraç edilen ülkeden daha ucuza satışa sunulmaktaysa, bu geçmişte damping olarak sayılmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri diğer iki ölçütü kabul ettirdi. 1. Bir ürün ortalama üretim masraflarının altında satışa sunulursa, o zaman selektif değil sektörel Anti-Damping gümrüklerini dayatmak için, ithalatlar birçok kaynaklardan yapılabilmektedirler³⁸. Tarife dışı ticaret engelleri Uruguay-Raunt ile açık bir şekilde sınırlandıktan sonra, birçok yazar koruma maddeleri hükümlerinin hâkim olma aracı ve sanayi ülkeleri korumacılığının arka kapısı olabileceğinden korkmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Avrupa Birliği ve Kanada daha önce Anti-Damping araştırmalarının girişinde çok önlerde durmaktaydılar: Son on yıldan fazla bir süredir anti damping önlemlerin kullanımları üzerine daha güçlü kısıtlamalar koymada Uruguay-Raunt'un başarısız olması, anti damping aracı için Uruguay-Raunt sonrası ticaret sistemindeki ayrımcı korumanın keskin ucu olması yolunda önemli potansiyel taşımaktadır³⁹.

3.6. Hizmet İle Ticarete İlişkin Çerçeve Anlaşması

Hizmete ilişkin ticaret üzerine genel anlaşma ile GATT'da hizmete ilişkin ticaret üzerine ilk defa bir çerçeve anlaşması tamamlanmaktaydı. Burada ana unsur En Çok Kayrılan Ülke Koşulu'nun kabul olunması olmaktadır. Nasyonal davranış prensibi genel değil, özellikle sadece somut tavizlerle ilişkilendirilerek uygulanmaktadır.

Hizmete ilişkin ticaret üzerine genel anlaşma, çeşitli hizmet biçimleri için birleştirilmesi mümkün olan bir dizi perakende anlaşma içermektedir⁴⁰.

Hizmete İlişkin Ticaret Üzerine Genel Anlaşması'nın şimdiye kadar hemen hemen hiç esaslı bir liberalleşmeyi içermediği, fakat kesinlikle gelecekteki müzakereler için teşvik edici bir çerçeve verdiği, genellikle yorumlanmaktaydı.

Daha fakir ülkeler için hizmet sektöründeki en büyük potansiyel kazancın işçilik hizmetlerindeki ticaretin liberalleşmesinden ortaya çıkması olacaktır. Bunlar Uruguay-Raunt müzakerelerinde tanınmasına rağmen, gelişmiş ülkeler bu alanda bir imtiyazda bulunmayı reddetmektedirler. Herhangi bir göç olduğunda, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kontroller daha da sıkı olmaktadır⁴¹.

3.7. Entelektüel Mülkiyet Haklarını Korumaya İlişkin Çerçeve Anlaşması

Buraya ilişkin sorunlar şimdiye kadar Entelektüel Mülkiyet İçin Dünya Örgütü tarafından halledildi. Gelişmekte olan ülkeler burada, entelektüel mülkiyet haklarının kısıtlayıcı korumasına olan taleplere karşı muhalefet etmek için daha iyi şanslara sahip

³⁸ William R. CLİNE, "Evaluating the Uruguay-round", in: **The World Economy**, Vol. 18/18.1/January 1995, S.1-23

³⁹ Patrik Low-Alexander Yeats, "Nontariff Measures and Developing Countries: Has the Uruguay Round Leveled the Playing Field?", in: **The World Economy**, Vol.18, No. 1, January 1995, S. 51-69

⁴⁰ William R. CLİNE, "Evaluating the Uruguay-round", in: **The World Economy**, Vol. 18/18.1/January 1995, S.1-23

⁴¹ Peter Madden-John Madeley, "Winners and Losers", in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr. 1/ 1994 S. 89-98

olmuşlardı. Bu “bir ülke, bir oy” prensibi ile kontrol ve icraat mekanizmalarına dayanmaktaydı.

Böylece bazı gelişmekte olan ülkelerin 70’li yıllardan beri patent hukukunu revize etmek imkânı bulunmaktaydı: Patent vermenin, yabancıların çıkarlarına hizmet etmek yerine, nasyonal gelişmenin zirvesi olması gerekmektedir; teknik gelişmenin belirli alanlarının patent vermede istisna edilmesi gerekmektedir (Beslenme, sağlık, tarım vb.). Eğer patent sahibi üretimi kendi ülkesinde de kabul etmeye çabalarsa, yalnız bu durumda lisanslar ödenebilmektedir. Diğer durumda ülke, zorunlu lisans verme hakkını saklı tutmaktadır -patent süresinin kısaltılması⁴².

Bu söylendikten sonra artık sonlanabilir. “Entelektüel Mülkiyet Haklarını Korumaya İlişkin Çerçeve Anlaşması”, kısmen “Entelektüel Mülkiyet İçin Dünya Örgütü”nden özünde daha kapsamlı koruma hukuku öngörmektedir. Daha çok konuyu kapsamaktadır (örneğin: yarı yönlendirici topografi ve bilgisayar programları) ve geçerliliğinin alanı birçok ülkeye kadar genişletilmiştir. Fakat her şeyden önce “Entelektüel Mülkiyet Haklarını Korumaya İlişkin Çerçeve Anlaşması” üyelerinden nasyonal düzlemde koruma standardının etkili icraatını talep etmektedir (Telif hakkı korsanlıklarındaki ürün sahtekârlıklarındaki cezai önlemler dâhil olmak üzere). Anlaşmazlık durumunda son araç olarak yaptırım hükümlerine izin verilmektedir. Sanayi ülkeleri yeni hükümleri bir yıl içerisinde gerçekleştirmek mecburiyetindeydiler. Gelişmekte olan ülkeler ve plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkeler beş yıl içerisinde; “en az gelişmiş ülkelere” ise on bir yıl tanınmaktadır⁴³.

Entelektüel mülkiyet haklarını korumaya ilişkin çerçeve anlaşmasının hükümleri gelişmekte olan ülkeler üzerine birçok tehditkâr etkiye sahip olmaktadır. Birincisi orada “korumadan” faydalanan çok az firma bulunmaktadır. Hükümler daha çok sanayi ülkelerinin transnasyonal firmalarına hizmet etmektedirler ki, bunun sonucu olarak da bunlar teknolojik önderliklerini koruyabilmekte ve geliştirebilmektedirler. Eğer onu kimse ödeyemezse (hatta sınırlı firma politikalarından bağımsız olarak), iyileştirilmiş teknoloji transferi daha baştan muhtemel değildir. Koruma için masrafları devletler finanse etmektedir. Bunların dışında geleneksel, bölgesel uyumlu bilgi karşısında sanayi-teknolojik bilgilerin hiyerarşisi geliştirilmektedir. Bio- ve gen teknolojisinin patenti ile ilişkili olarak köylüleri tarımsal tohum firmalarına lisans ücreti tehdit etmektedir. Fakat bu firmalar köylülere esas materyalleri için lisans ücreti ödememektedirler. Batılı patent rejiminin uygulanmasıyla gelişmekte olan ülkelerin tarımlarında güçlü bir konsantrasyon oluşur ve bir çok küçük köylü üreticisi yoksullaşır. Dünyanın genetik kaynaklarını istismarına hukuksal çerçeve getirilmektedir ve bu şekilde istismar hızlandırılmaktadır⁴⁴.

Geleneksel ticari üretimlerle ilgili entelektüel mülkiyet hukukunun sadece ekonomik değil, aynı zamanda özellikle kültürel olarak da önemli olan problemlerinin kombinasyonu, birçok ülkeye GATT’ı reddetmekten başka bir seçim şansı

⁴² Martin Kochendörfer, “TRİPs GATT Patente und Landwirtschaft” in: **Agrarbündnis(Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/Rheda–Wiedenbrück/Bonn 1995, S. 82–87

⁴³ Georg Koopmann-Hans Eckart Scharer, “Der internationale Handel nach der Uruguay-Runde”, in: **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2/1995, S. 160–180

⁴⁴ Ludger Wess, “Plündern mit Patenten” in: **1999, Zeitschrift für Sozialwissenschaften**, Heft 2/1994, S. 7–10

bırakmamaktadır. Özellikle ihracat ekonomisi tamamen işlenmemiş ürünlere dayanan hiçbir ülke GATT'la performans göstermesi mümkün görünmemektedir⁴⁵.

Sonuç

Daha müzakereler sırasında liberalleşme ile beklenen refah kazanımlarının ekonometrik hesaplamaları yayınlanmıştı. Bu yayınların, müzakere sonuçlarını, anlaşmayı imzalayan ülkelere tatlı göstermesi istenmişti. Bu çalışmaların burada niteliksel olarak değerlendirilmesi, makalenin çerçevesini aşacağı için yapılmadı. Bu çalışmaların, refahın önemli boyutlarını sistematik olarak dikkate almamak gibi bir dezavantajı bulunmamaktaydı ve ekonomik büyüme ile refahın maksimize edilmesi dogmasını işlemekteydiler. Bu durumda bir firma Kuzey Denizi'ne daha çok asit döktüğünde veya güney amerikan yağmur ormanları petrol üretimi için kesildiğinde refah yükselmekteydi. Aynı şekilde Guatemala'da, Brezilya'da geçimlik tarım yapan küçük köylüler tarlalarından sürüldüğünde ve bunun sonucu olarak oralarda herhangi bir büyük toprak sahibi veya bir transnasyonal firma gelişmiş sanayi ülkelerine ihraç etmek üzere sebze ve muz ektiğinde yine refah yükselmekteydi. Geçimlik ekonomideki ekonomik verimlilik hiçbir istatistikte gözükmemekteydi. Durum böyle iken büyük toprak sahipleri kazandığında ve topraklarından sürülen köylülerin bir parçasını karın tokluğuna ücretli işçi olarak işe aldığıında, refah yükselmekteydi ve topraklarından sürülen köylülerin artan yoksulluğu ölçülmemekteydi.

Böylesi esaslı sınırlamalardan bağımsız olarak öteden beri yapılan araştırmalardan da anlaşılıyor ki, Afrika ülkeleri karı bırak kayıp vermek zorundayken, kazancın aslan payı sanayi ülkeleri, Çin ve birkaç yeni sanayileşmiş Asya Ülkeleri tarafından alınmaktaydı. GATT ve onun devamı Dünya Ticaret Örgütü menfaatlerin denkleştirilmesi için değil de, bilakis rekabet avantajlarını gerçekleştirmek için ortaya çıkan bir örgüt olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, zarar görenlerin herhangi bir gerçek yardım alması düşüncesinden hareket edilmemekteydi (Üç kıtanın gelişmiş sanayi ülkeleri tarafından ekonomik ve askeri olarak istimrar tarihi açısından bakıldığında “yardım“ kavramı zaten aşağılayıcı, horlayıcı ve alay edici olmaktadır).

Rakamlarla oynamayı bir tarafa bırakırsak, Uruguay – Raunt'un etkilerine göre dünya ekonomisinin yapısına karşı şüphe duyulmaktaydı. Burada, evrensel aciliyeti olan sosyal ve ekolojik problemler için hiçbir çözümün ortaya çıkmadığı, tespit edildi. Dünya Ticaret Örgütü'nün istikrar ve liberalleşmeyi teşvik etmek için kutlanan kuruluşunun, öncelikle dünya genelinde ülkeler arasında ve içinde kutuplaşmayı ve ekolojik tahribatı teşvik ettiği görüldü. Hizmet ve Ticarete İlişkin Çerçeve Anlaşması, Entelektüel Mülkiyet Haklarını Korumaya İlişkin Çerçeve Anlaşması ve Ticaretle İlgili Yatırım Önlemleri Üzerine Anlaşmalar ile dünya ticaretinin kuralları değiştirildi, şartlar uyumlaştırıldı ve böylece birçok yoksulluk ve fakirliği beraberinde getiren “uluslararası iş bölümü” muhafaza edildi. Fakat yalnız bu değil, gelişmekte olan ülkeler bir de düşük ücret işçiliği alanında karşılaştırılmalı maliyet üstünlüğünün gerçekleştirilmesinden mahrum edildi veya bu sınırlandırıldı (Örneğin: işgücü göçünden tekstil ihracatına kadar).

⁴⁵ Martin Kochendörfer, “TRIPs: GATT, Patente und Landwirtschaft” in: **Agrarbündnis(Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/Rheda–Wiedenbrück/Bonn 1995, S. 82–87

Yukarıdakilerden başka sanayi ülkeleri tarafından hakeza yeni çarelere başvuruldu: Bu tür çabalarında ilk olarak Dünya Ticaret Örgütü'ndeki "sosyal ve ekolojik dämpinge" karşı ticaret yaptırımları konuları gündeme alındı. Burada insan hakları ve ekoloji bahanesiyle korumacı politikalar uygulandı.

Gerçekten arz yönlü neo-liberalizm hiç kimseden çekinmeden iş ve insan haklarına karşı kapsamlı bir saldırı yürüttü. Devletin sosyal politikalarının ve iş hukuku düzenlemelerinin biçimi, piyasa düzeninin bozulmasına ve üretim yeri dezavantajı aspekti altında görüldü. Ticaretin liberalleşmesi hattı zatında kötü değil, fakat yapısal uyumun beraberinde getirdiği yükü genellikle hep zayıflar taşıdı. Aynı zamanda gelir dağılımının ve sosyal güvencenin mekanizmalarına saldırıldığında, bunların varlıkları daha da tehdit edilmiş oldu.

Özetle kazananlar sanayi ülkeleri, kaybedenler de gelişmekte olan ülkeler oldu ve bunların dünya ticaretindeki yapısal bağımlılıkları daha da arttı.

KAYNAKÇA

- ALTVATER, Elmar: "Wettlauf ohne Sieger, Politische Gestaltung im Zeitalter der Geo – Ökonomie", in: **Blaeter für deutsche und internationale Politik**, Heft 2/1995, 192–202
- CLINE, William R.: "Evaluating the Uruguay-round", in: **The World Economy**, Vol. 18/18.1/January 1995, S.1–23
- DATTA, Asit: **Welthandel und Welthunger**", aktualisierte Neuauflage, München, 1993
- ENGEL, Astrid-Irene Hoffman-Tobias Reichert: "Die Ergebnisse der GATT–Uruguay–Runde im Agrarbereich und ihre Auswirkungen auf Entwicklungslaender", in: **Agrarbündnis (Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/ Rheda-Wiedenbrück/Bonn 1995, S.68–81
- ENGELS, Benno: "Der Beitrag des GATT zur Entwicklung der Nord-Süd-Beziehungen", in: **Nord-Süd-aktuell** Nr.1/1991, S.103–111
- ENGELS, Benno: "Das GATT und die Entwicklungslaender", in: **Dieter Nohlen (Hg): Jahrbuch Dritte Welt 1995**, München 1994, S.30–46
- FRÖBEL, Folker-Jürgen Heinrichs-Otto Kreye: "Die entwicklungs-laender in der internationalen arbeitsteilung" in: **Altvater u.a (Hg): Die Armut der Nation**, 1987, S. 92–101
- GATT- General Agreement on Tarifs and Trade: **News of the Uruguay-Raunt**, no:1–13/1987, in: **GATT-Briefing**, 1/90:4
- GATT- General Agreement on Tarifs and Trade: **GATT-Briefing**, 2/90
- GATT- General Agreement on Tarifs and Trade: **GATT-Briefing**, 3/90
- GATT- General Agreement on Tarifs and Trade: **GATT-Briefing**, 4/90
- GATT- General Agreement on Tarifs and Trade: **GATT-Briefing**, 5/90
- GEORGE, Susan: "Nach dem Scheitern des Liberalismus, Für eine radikale Veraenderung der internationalen Wirtschaftsordnung", in: **Le Monde Diplomatique (als deutschsprachige Beilage der taz)**, Juli 1995, S. 10–11
- HAMILTON, Colleen-John Whally: "Evaluating the Impact of the Uruguay Round Results on Developing Countries", in: **The World Economy**, Vol. 18, No.1, January 1995, S. 31–49
- HARTMANN, Monika: "New Developments in International Agricultural Trade, A Threat or a Chance for LDCs and CEECs?" in: **Intereconomics**, Volumu 30, March/April 1995, S.59–65

-
- HEIN, Wolfgang: "Die Agrarverhandlungen im Rahmen der Uruguay-Runde" in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr.1/1991, S. 60–70
- HUFFSCHMID, Jörg: "Globalisierung oder Blockbildung? Zur Struktur kapitalistischer Internationalisierung", in: **Blätter für deutsche und internationale Politik**, Heft 8/1994, S. 1008 – 1013
- KOCHENDÖRFER, Martin: "TRIPs: GATT, Patente und Landwirtschaft" in: **Agrarbündnis(Hg.): Der kritische Agrarbericht 1995**, Kassel/Rheda-Wiedenbrück/Bonn 1995, S. 82–87
- KOOPMANN, Georg: "Regionale Zusammenschlüsse und das GATT", in: **Nord-Süd-aktuell**, 1/94, S. 131–137
- KOOPMANN, Georg-Hans Eckart Scharrer: "Der internationale Handel nach der Uruguay-Runde", in: **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2/1995, S. 160–180
- LOW, Patrik-Alexander Yeats: "Nontariff Measures and Developing Countries: Has the Uruguay Round Levelled the Playing Field?", in: **The World Economy**, Vol.18, No. 1, January 1995, S. 51–69
- MADDEN, Peter-John Madeley: "Winners and Losers", in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr. 1/1994 S. 89–98
- MORRISSEY, Oliver-Yogesh Rai: "The GATT Agreement on Trade Related Investment Measures: Implications for Developing Countries and Their Relationship with Transnational Corporations", in: **Development Studies**, Volume 31, No. 5, June 1995, S. 702–724
- NACLA-North American Congress on Latin America: **Weizen als Waffe, Die neue Getreide Strategie der amerikanischen Aussenpolitik**, Reinbek bei Hamburg, 1997
- REICHEL, Hans Cristian: "Stand der Uruguay-Runde", in: **Nord-Süd aktuell**, Jg. 5, Nr. 1, 1. Quartal 1991, S. 51–57
- SENGHAAS, Dieter: "Die ungleiche Partner der Triade, USA-Japan-Deutschland", in: **Blätter für deutsche und internationale Politik**, Heft 9/1993, S. 1080–1085
- SPURK SCHAEFER, Christoph: "Die Agrarverhandlungen der Uruguay-Runde im GATT", in: **Nord-Süd-aktuell**, Nr.1/1994, S. 63–70
- WESS, Ludger: "Plündern mit Patenten" in: **1999, Zeitschrift für Sozialwissenschaften**, Heft 2/1994, S. 7–10
- WINDFUR, Michael: "Dritte Welt unter den Rädern des GATT, in: **GATT-Briefing**, 1/90, S. 3 f.

WINDFUR, Michael: “Startschuss für die WTO, Die Internationalisierung des Welthandels”, in: **Blätter des IZ3W**, Juni 1995, S. 12–15

WITT, Peter: “Wom GATT zur WTO”, in: **Nord-Süd-aktuell**, 1/94, S. 51–54